

Vissa utrikeshandelspolitiska frågor

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet drygt 50 motionsyrkanden om olika utrikeshandelspolitiska frågor. Samtliga yrkanden avstyrks av utskottet. Ställningstagandena från utskottet har föranlett sju reservationer.

Utskottet understryker att frihandel kan vara en stark välståndsskapande kraft för såväl de utvecklade länderna som för världens fattigaste länder. Vidare betonar utskottet att stabila och rättvisa spelregler för ett fritt utbyte av varor och tjänster är en avgörande förutsättning för ekonomisk tillväxt och sysselsättning. I fråga om utvecklingen mot en ökande mängd bilaterala och regionala handelsavtal finns det flera positiva drivkrafter men också en viss osäkerhet om konsekvenserna för u-länderna, menar utskottet.

Beträffande frågor om Världshandelsorganisationen (WTO) stöder utskottet i högsta grad ett snabbt återupptagande av WTO-förhandlingarna, vilket inte minst u-länderna har mycket att vinna på. Vidare finns ett starkt stöd inom utskottet för att inriktningen bör vara en ökad öppenhet inom WTO. Enligt utskottets mening är det viktigt att de svenska förhandlingspositionerna även fortsättningsvis redovisas öppet i riksdagen, inte minst inför WTO:s ministermöten. I en reservation (mp) uttalas att det är nödvändigt att förhandla i en lugnare takt, som tillåter alla länder att utvärdera hittillsvarande verksamhet. Dessutom måste, enligt reservanten, fattigdomsbekämpningen vara i fokus för handelspolitikens utformning liksom på andra områden.

När det gäller immaterialrättsliga frågor anser utskottet att det är mycket positivt att överenskommelser har kunnat göras inom WTO:s ram, vilka medger att u-länderna kan införskaffa mediciner för att bekämpa nationella hälsokriser som t.ex. hiv/aidsepidemin. I en reservation (v, mp) uttalas att de regler som styr tillgången på viktiga mediciner till rimliga priser i fattiga länder endast gäller under mycket särskilda förhållanden.

WTO:s tjänsteavtal (GATS) har, menar utskottet, en utformning som gör det möjligt för u-länderna att ansluta sig på ett sätt som överensstämmer med deras förmåga och möjligheter. Enligt utskottet är det viktigt att svenska tjänsteleverantörer, liksom övriga leverantörer från EU, skall kunna verka på andra länders tjänstemarknader utan att bli diskriminerade på basis av nationalitet. Reservanterna (v, mp) anser att avtalet är behäftat med så stora brister att det inte borde ha införts i sitt nuvarande skick.

Beträffande handel, miljö och sociala frågor stöder utskottet inriktningen att WTO-förhandlingarna skall bidra till en hållbar, social och ekologisk utveckling för jordens alla länder. Det finns flera skäl för att Sverige skall verka för att en uppförandekod av bindande natur på sikt inrättas inom OECD, anför utskottet. I en reservation (v, mp) anføres att behovet av internationellt bindande regler för transnationella företag är oavvisligt. I en annan reservation (kd) görs bedömningen att det behövs gemensamma riktlinjer inom EU för hur s.k. etiska koder i näringslivet skall fungera och kontrolleras.

När det gäller EU-frågor anser utskottet – i likhet med motionärerna – att det är önskvärt att stärka den inre marknaden. Utvecklingen fortgår på detta område. Vissa tjänster är det dock inte lämpligt att konkurrensutsätta. I en reservation (m, fp, kd, c) uttalas att den inre marknaden ytterligare bör effektiviseras; ett viktigt mål är att integrera tjänstemarknaderna inom EU.

EU:s snushandelsförbud bör avskaffas anser utskottet enhälligt och hänvisar till att frågan prövas av EG-domstolen.

Angående exportkreditfrågor ser utskottet positivt på Exportkreditnämndens reviderade miljöpolicy, vilken ytterligare kommer att utvecklas. Det är också positivt att frågor om etisk hänsyn, bl.a. rörande antikorrupktion och sociala frågor, utvecklas vidare. I en reservation (kd, v, c, mp) hävdas att Exportkreditnämndens nya miljöpolicy inte är heltäckande och att en obligatorisk miljöprövning skall föregå alla beslut om statliga exportkrediter.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Innehållsförteckning.....	3
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	5
Redogörelse för ärendet och bakgrund.....	7
Ärendet och dess beredning	7
Världshandelsorganisationen (WTO).....	7
Konsekvenser för u-länderna av WTO-avtalen	8
Uppdrag till Kommerskollegium.....	8
Generella konsekvenser av WTO-avtalen	9
Konsekvenser av WTO-avtalen för olika grupper av länder	11
Utskottets överväganden	13
Frihandel	13
Motionerna	13
Vissa kompletterande uppgifter.....	13
Utskottets ställningstagande	16
WTO-frågor	17
Motionerna	17
Vissa kompletterande uppgifter.....	19
Utskottets ställningstagande	24
Vissa immaterialrättsliga frågor	26
Motionerna	26
Vissa kompletterande uppgifter.....	27
Utskottets ställningstagande	30
Avtal om handel med tjänster.....	31
Motionerna	31
Vissa kompletterande uppgifter.....	32
Utskottets ställningstagande	37
Handel, miljö och sociala frågor	38
Motionerna	38
Vissa kompletterande uppgifter.....	40
Utskottets ställningstagande	46
Vissa EU-frågor	47
Motionerna	47
Vissa kompletterande uppgifter.....	48
Utskottets ställningstagande	51
EU:s förbud mot försäljning av snus	52
Motionen	52
Vissa kompletterande uppgifter.....	52
Utskottets ställningstagande	53
Exportkreditfrågor.....	54
Motionerna	54
Vissa kompletterande uppgifter.....	55

Utskottets ställningstagande	56
Reservationer.....	58
1. WTO-frågor (mp).....	58
2. Vissa immaterialrättsliga frågor (v, mp).....	60
3. Avtal om handel med tjänster (v, mp)	61
4. Handel, miljö och sociala frågor (v, mp).....	62
5. Handel, miljö och sociala frågor (kd).....	63
6. Vissa EU-frågor (m, fp, kd, c).....	64
7. Exportkreditfrågor (kd, v, c, mp).....	65
Bilaga	
Förteckning över behandlade förslag.....	67

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Frihandel

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:K419 yrkande 11 och 2003/04:L353 yrkande 7.

2. WTO-frågor

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:U351 yrkandena 4 och 5, 2003/04:N320 yrkandena 1 och 2 och 2003/04:N340 yrkandena 2–9, 13 och 16.

Reservation 1 (mp)

3. Vissa immaterialrättsliga frågor

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:L284 yrkandena 1 och 7 och 2003/04:So313 yrkande 6.

Reservation 2 (v, mp)

4. Avtal om handel med tjänster

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:So645 yrkande 4 och 2003/04:N320 yrkandena 3–11.

Reservation 3 (v, mp)

5. Handel, miljö och sociala frågor

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:K416 yrkande 34, 2003/04:U253 yrkande 1, 2003/04:U254 yrkande 18, 2003/04:U351 yrkande 6, 2003/04:U352 yrkande 9, 2003/04:MJ474 yrkande 2, 2003/04:N234 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N334 yrkandena 1 och 3, 2003/04:N340 yrkandena 10 och 11 och 2003/04:N414 yrkande 22.

Reservation 4 (v, mp)

Reservation 5 (kd)

6. Vissa EU-frågor

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:K416 yrkandena 30 och 31 och 2003/04:K419 yrkande 10.

Reservation 6 (m, fp, kd, c)

7. EU:s förbud mot försäljning av snus

Riksdagen avslår motion 2003/04:N285.

8. Exportkreditfrågor

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:U254 yrkande 20, 2003/04:MJ400 yrkande 26, 2003/04:N272, 2003/04:N331 yrkandena 1–3, 5 och 6 och 2003/04:N334 yrkande 4.

Reservation 7 (kd, v, c, mp)

Stockholm den 30 mars 2004

På näringsutskottets vägnar

Marie Granlund

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Marie Granlund (s), Ingegerd Saarinen (mp), Eva Flyborg (fp), Sylvia Lindgren (s), Ann-Marie Fagerström (s), Karl Gustav Abramsson (s), Ulla Löfgren (m), Carina Adolfsson Elgestam (s), Åsa Torstensson (c), Anne Ludvigsson (s), Anne-Marie Pålsson (m), Lars Johansson (s), Reynoldh Furustrand (s), Nyamko Sabuni (fp), Lars Lindén (kd) och Gunilla Wahlén (v).

Redogörelse för ärendet och bakgrund

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlas 20 motioner från allmänna motionstiden om vissa utrikeshandelspolitiska frågor.

Representanter för Närings- och Utrikesdepartementen har inför utskottet redovisat upplysningar om ett förslag till EU-direktiv om tjänster på den inre marknaden. Vidare har företrädare för Kommerskollegium informerat om kollegiets utredning om konsekvenser för u-länderna av avtalen inom Världshandelsorganisationen (World Trade Organization, WTO).

Världshandelsorganisationen (WTO)

De multilaterala handelsförhandlingarna inom ramen för Allmänna tull- och handelsavtalet, den s.k. Uruguayrundan, inleddes år 1986 och avslutades i april 1994. Förhandlingarna resulterade bl.a. i ett avtal om upprättande av Världshandelsorganisationen, vilket trädde i kraft år 1995.

Handelspolitiken är gemensam för EU, vilket innebär att enhetliga regler gäller inom hela unionen. Det handelspolitiska ramverket innebär gemensam tulltaxa och gemensamma tull- och handelsavtal i förhållande till länder utanför EU. Normalt finns det inga nationella särregler inom EU; sådana kan dock finnas när det gäller sanitära och/eller hygieniska krav. Efter det att Sverige blivit medlem i EU arbetar Sverige framför allt inom gemenskapens ram för att påverka det globala handelssystemet. Mål för Sverige är bl.a. att främja svensk export och import och skapa öppnare och mer tidsenliga regler för den internationella handeln.

De första reguljära ministerkonferenserna i WTO avhölls i Singapore år 1996 och i Genève år 1998. Vid den tredje ministerkonferensen i Seattle år 1999 misslyckades medlemsländerna att få till stånd en överenskommelse om att inleda en ny multilateral förhandlingsrunda. Inom ramen för den s.k. inbyggda agendan fortsatte dock WTO-diskussionerna om jordbruk och tjänster. Den fjärde ministerkonferensen i Doha, Qatar, i november 2001, resulterade i en ministerdeklaration med innebörd att en ny handelsrunda skulle påbörjas och förhandlingar inledas om handelsliberalisering för alla varor och om förnyade regler för världshandeln på ett flertal områden. Målet är att förhandlingarna skall vara avslutade till den 1 januari 2005.

Den femte ministerkonferensen i Cancún, Mexiko, i september 2003, bröt samman eftersom medlemsländerna inte kunde komma överens om ett ramavtal för några av de mest centrala frågorna. Sammanbrottet berodde på oenighet på många olika områden men främst på jordbruksområdet, inbegripet de rika ländernas jordbrukssubventioner. Oenighet fanns också i fråga om de s.k. Singaporefrågorna (förenkling av handelsprocedurer, insyn i offentlig

upphandling, investerings- och konkurrensfrågor). Konferensen lade i dagen en öppen splittring mellan i- och u-länder. Det uppföljande mötet i WTO:s allmänna råd i Genève i december 2003 innebar inte något genombrott men uppfattas som ett arbetsmöte på väg mot ett återupptagande av förhandlingarna.

Mot den bakgrunden synes ett nytt handelsavtal till årsskiftet 2004/05 knappast vara realistiskt. Utvecklingen går samtidigt vidare med ett ökande antal bilaterala handelsavtal vid sidan av WTO.

Utrikesutskottet har under hösten 2003 behandlat en proposition om Sveriges politik för global utveckling (prop. 2002/03:122, bet. 2003/04:UU3). Regeringens syn att målet för den samlade politiken för global utveckling skall vara att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling delades av utrikesutskottet. När det gäller handels- och jordbrukspolitiken betonade utrikesutskottet frihandels betydelse men också de särskilda förutsättningar som gäller för u-länderna.

Dispositionen i den fortsatta framställningen av detta betänkande har byggts upp med hänsyn till att näringsutskottet har efterfrågat att regeringen låter utreda konsekvenserna för u-länderna av WTO-avtalen (se nedan). Kommerskollegium har nyligen redovisat en utredningsrapport på detta område med rubriken Konsekvenser för u-länderna av WTO-avtalen (dnr 100-171-04). I stället för att återkomma till olika rapportresultat i ett antal avsnitt i det följande presenteras rapporten i sin helhet i avsnittet nedan.

Konsekvenser för u-länderna av WTO-avtalen

Uppdrag till Kommerskollegium

Utskottet fann vid behandlingen av de utrikeshandelspolitiska frågorna våren 2003 (bet. 2002/03:NU5), att det rådde osäkerhet angående utbytet för u-länderna av det befintliga internationella handelssystemet. Det fanns olika uppfattningar om konsekvenserna för u-länderna av WTO-systemets ingående delar, regler, arbetssätt, förhandlingar och förhandlingsresultat samtidigt som u-länderna inte kunde uppfattas som en homogen grupp. Utskottet ansåg därför att det skulle bringas ökad klarhet i frågan om u-ländernas utbyte av WTO-systemet. I enlighet med detta gjorde riksdagen ett tillkännagivande om att Kommerskollegium borde ges i uppgift att närmare utreda konsekvenserna för u-länderna av WTO-systemet.

I juli 2003 uppdrog så regeringen åt Kommerskollegium att utreda konsekvenserna av WTO-systemet för u-länderna. Uppdraget gällde att sammanställa och redogöra för den analys som finns om WTO-systemets konsekvenser för u-länder. Vidare var uppgiften att fånga upp den viktigaste akademiska forskningen men även att beakta studier som gjorts av större enskilda organisationer och internationella organisationer. I uppdraget gavs även exempel på faktorer som kollegiet kunde studera, såsom marknadstillträde, handel, budget, BNP, fattigdomssituation och inkomstfördelning, behov av institutions-

byggnad samt kostnader, besparingar eller vinster av att genomföra WTO-avtalen.

Rapporten om konsekvenserna för u-länderna av WTO-avtalen var färdigställd i slutet på februari 2004. I det följande redovisas – trots den stora mängden uppgifter i rapporten – en summarisk sammanfattning. Inledningsvis i rapporten ges ett antal avgränsningar och definitioner, vilka bör uppmärksammas. Rapporten analyserar *inte* konsekvenserna för u-länderna av handel generellt, utan endast effekterna av de olika WTO-avtalen på u-ländernas handel. Vidare redovisas svårigheten att fastställa orsakssamband, dvs. effekter som har sin grund i WTO-avtalen och inte andra faktorer som exempelvis regionala frihandelsavtal.

Generella konsekvenser av WTO-avtalen

Marknadstillträde

Det främsta instrumentet för att säkra ett ökat marknadstillträde är genom förhandlingar om tullsänkningar. Som ett resultat har i-ländernas tullar på industrivaror successivt reducerats till genomsnittligt mycket låga nivåer. Vid en närmare granskning kan dock konstateras att tullsänkningarna varit mer begränsade eller i vissa fall rentav obefintliga för varor av särskilt intresse för u-länderna, t.ex. textil och konfektion (teko). I genomsnitt möter därför u-länderna högre tullar än i-länderna vid export. Tullarna är också generellt sett betydligt högre i u-länderna än i i-länderna. För u-länderna är marknadstillträdet för industrivaror därmed mer begränsat i andra u-länder än i i-länderna.

Ett viktigt instrument för att garantera ett ökat marknadstillträde är den grundläggande principen om mest gynnad nation (MGN), dvs. att varje tullsänkning som görs automatiskt utsträcks till alla övriga WTO-medlemmar. Det är dock möjligt för WTO-medlemmarna att göra avsteg från MGN-principen genom att bl.a. sluta regionala eller bilaterala frihandelsavtal med andra länder för att sinsemellan kunna avtala om mer långtgående tullsänkningar. Under senare år har dessa avtal drastiskt ökat i antal med påföljd att MGN-principens betydelse i världshandeln har minskat. Effekten av denna utveckling slår olika på olika länder; för många fattigare länder betyder det en relativ försämring.

Minskat godtycke och större disciplin

Utifrån Kommerskollegiets erfarenhet dras slutsatsen att de s.k. tillämpningsavtalen har lett till ett bättre och stabilare marknadstillträde än om inga avtal alls hade funnits och att utrymmet för protektionism, diskriminering och godtycke i motsvarande mån begränsats. Många av tillämpningsavtalen är finansiellt kostsamma att genomföra, vilket leder till att lågt utvecklade u-länder har svårt att genomföra alla avtal. Länderna i fråga får därmed svårt att leva upp till sina skyldigheter och att dra nytta av sina rättigheter enligt avtalen.

Handel

Världshandeln har ökat kraftigt, men det är svårt att säga om denna utveckling kan kopplas till WTO. Den relativa betydelsen av WTO minskar dock enligt rapporten, medan antalet bilaterala och regionala handelsavtal i världen uppvisar en snabb ökning.

Fattigdomssituation och inkomstfördelning

Fattigdomssituation och inkomstfördelning i relation till WTO är svåra att utvärdera, då andra faktorer har större betydelse än handel generellt och WTO i synnerhet. Generellt kan dock sägas att snedvridningar av handeln på grund av tullar, kvantitativa restriktioner etc. bidrar till att minska det globala välståndet genom att världens resurser inte används effektivt. En friare handel förväntas därmed leda till ett ökat globalt välstånd. Olika grupper och länder påverkas dock på olika sätt av handelsliberaliseringar.

Tvistlösning

Det nya förstärkta tvistlösningssystemet i WTO förbättrar möjligheterna för u-länder att insistera på efterlevnad av andra länders WTO-åtaganden. Systemet är viktigt för u-länderna eftersom det ger dem möjlighet att med andra medel än ekonomisk makt försvara sina rättigheter.

Kostnader, besparingar eller vinster av att genomföra WTO-avtalen

Vissa WTO-avtal är kostsamma att genomföra för resurssvaga u-länder med bristande administrativ kapacitet och utvecklad infrastruktur. Få krav ställs dock på de minst utvecklade länderna (MUL), varför det inte är dessa som drabbas hårdast av kostnaderna utan snarare andra lågutvecklade och resurssvaga u-länder som inte har MUL-status.

Immaterialrätt

Genomförandet av avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrätter (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, det s.k. TRIPs-avtalet), och instanser för att det skall efterlevas, kan medföra stora statsfinansiella kostnader för u-länder med begränsad budget. På kort sikt kan u-länderna ha en tung börda för att betala immaterialrättighetsinnehavarna i i-länder. På längre sikt kan u-länderna få positiva samhällsekonomiska konsekvenser av att ha ett effektivt immaterialrättssystem, särskilt när det gäller överföring av teknik. Tröskeeffekter tycks dock finnas; de positiva effekterna materialiseras inte förrän länderna har uppnått en viss nivå av ekonomisk utveckling.

Konsekvenser av WTO-avtalen för olika grupper av länder

Uppdelning av länder

I WTO gäller självvalsprincipen, vilket innebär att varje land avgör om det vill behandlas som i- eller u-land. Eftersom u-länderna inte är en homogen grupp har Kommerskollegium valt att göra samma klassificering som FN:s utvecklingsorgan, dvs. hög, medelhög respektive låg utvecklingsnivå.

Hög utvecklingsnivå

I denna kategori ingår bl.a. Hongkong, Singapore, Sydkorea och Israel samt några länder i Central- och Sydamerika, såsom Argentina, Chile, Costa Rica, Mexiko och Uruguay. Dessa länder har redan en utvecklad handelskapacitet och gynnas därmed av handelspartners åtaganden om marknadstillträde och tullsänkningar. De deltar dessutom aktivt i förhandlingar och i det löpande WTO-arbetet och har, enligt kollegiets bedömning, inga påtagliga svårigheter att implementera gjorda åtaganden.

Dessa länder har också gjort mer långtgående åtaganden om tullsänkningar för industrivaror än övriga mindre utvecklade u-länder. Även detta har enligt vissa studier gynnat dessa länders utveckling. På både jordbruks- och tjänsteområdet väntas flera av u-länderna med en hög utvecklingsnivå kunna dra nytta av ytterligare liberaliseringar. Dessa länder är relativt flitiga användare av tvistlösningssystemet.

Medelhög utvecklingsnivå

Länder som Brasilien, Egypten, Indien, Kina och Sydafrika tillhör denna ganska stora och heterogena kategori. Här återfinns också Filippinerna, Indonesien, Malaysia och Thailand.

Ett antal länder ur denna kategori är jordbruksexporterande länder med offensiva intressen som skulle kunna dra nytta av ett ökat marknadstillträde på jordbruksområdet. Flera viktiga textilproducenter, såsom Kina och Indien, väntas bli gynnade av den avreglering av tekokvoterna som skall ske vid årsskiftet 2004/05. Andra länder i kategorin väntas dock förlora på avtalet om textil och konfektion. I många länder är det främst kvinnor som arbetar i tekoindustrin, vilket betyder att kvinnor som grupp blir starkt påverkade av den nämnda avregleringen.

Låg utvecklingsnivå

Majoriteten av de afrikanska länderna befinner sig i denna kategori. De flesta av länderna ingår också i MUL-gruppen, som beviljas extra undantag i flera avtal, utöver den vanliga särbehandlingen av u-länder. Få eller inga krav ställs på länder i MUL-gruppen, vilket rimligtvis innebär att kostnaderna för att implementera avtalen blir lägre.

De fattiga länder i denna kategori som inte tillhör MUL-gruppen behandlas som övriga u-länder i WTO. Mot bakgrund av att vissa avtal är mycket resurskrävande är det för många av dessa länder svårt att genomföra avtalen. Generellt kan sägas att dessa länder deltar i relativt låg utsträckning i WTO-arbetet.

Ännu har inget land inom MUL-gruppen drivit något fall inom ramen för WTO:s tvistlösningssystem. Detta kan vara ett tecken på att de inte har de resurser som krävs för att använda systemet. En annan förklaring är ländernas låga andel av världshandeln och/eller varusammansättningen i deras export. Trots dessa länders låga deltagande i WTO-avtalen gör Kommerskollegium bedömningen att de gynnas av WTO-medlemskapet genom minskad risk för diskriminering och godtycklighet samt genom att efterlevnaden av avtalen säkerställs genom tvistlösningsmekanismen. WTO innebär därmed att även andra faktorer än ekonomisk makt är av betydelse.

Utskottets överväganden

Frihandel

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden beträffande frihandel med hänvisning till att motionsönskemålen ligger i linje med pågående strävanden för att förbättra det multilaterala handelssystemet.

Motionerna

Frihandeln måste fungera och reformeringen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik måste prioriteras, sägs det i kommittémotion 2003/04:L353 (m). Tullhindren måste enligt motionärerna avskaffas, dels för att Europas konsumenter inte skall behöva betala överpriser, dels för att världens fattigare länder kan förbättra sina livsvillkor genom att kunna exportera fritt.

I motion 2003/04:K419 anför Folkpartiet att en avreglering av EU:s gemensamma jordbrukspolitik skulle förbättra förutsättningarna dels för u-ländernas landsbygdsbefolkning, dels för konsumenterna inom unionen. EU bör omgående ta initiativ till en omstart av WTO:s utvecklingsrunda och till avskaffande av handelshinder för import av jordbruksprodukter och enklare industrivaror från u-länderna till i-länderna. Ytterligare åtgärder som önskas av motionärerna gäller avskaffande av EU:s och Förenta staternas antidumpningsåtgärder samt avlägsnande av EU:s exportsubventioner på jordbruksprodukter. Motionärerna framhåller att omfattande reformer, liberalisering och avreglering av unionens jordbrukspolitik krävs för att EU skall kunna fungera som en motor för ekonomisk utveckling och välfärd.

Vissa kompletterande uppgifter

Inledning

I publikationen ”International trade statistics 2003” från WTO redovisas utvecklingen av världshandeln t.o.m. år 2002. Under år 2002 återhämtade sig världshandeln från den djupa nedgången under år 2001. Den genomsnittliga ökningen av varuexporten i världen uppgick till 4 % under år 2002, medan ökningen för EU-länderna uppgick till 6 %. För de minst utvecklade länderna ökade varuexporten med 8 % under år 2002, vilket innebar en väsentlig förbättring jämfört med året innan.

För år 2002 beräknas att den totala varuexporten i världen uppgick till 6 455 miljarder dollar, varav Sverige stod för 1,3 % (81,1 miljarder dollar). Av varuimporten svarade Sverige för 1,0 % (66,2 miljarder dollar). Såväl den svenska exporten som importen ökade väsentligt jämfört med år 2001.

Utvecklingen under år 2003 innebar enligt Statistiska centralbyråns statistik att den svenska varuexporten ökade med 2 % (till 819 miljarder kronor), medan importen under samma period ökade med 3 % (till 673 miljarder kronor).

Frihandel som välståndsskapande kraft

Utrikesutskottet har under hösten 2003 gjort överväganden som berör handelspolitiken. I betänkande 2003/04:UU3 om Sveriges politik för global utveckling (s. 65) hänvisar utrikesutskottet till tidigare ställningstaganden av bl.a. näringsutskottet och framhåller att en fri och öppen handel med överenskomna spelregler är ett kraftfullt instrument för att åstadkomma utveckling och sprida ekonomiska framsteg. Vidare sägs att det är ett i högsta grad svenskt intresse att värna om frihandel och förespråka dess principer.

I detta sammanhang kan redovisas att statsminister Göran Persson i sin regeringsförklaring i september 2003 informerade om att ett metodutvecklingscentrum skulle inrättas i syfte att motverka hindrande handelsbyråkrati. Enligt nuvarande planer skall ett centrum etableras i Göteborg med bidrag och medverkan från både statliga och privata aktörer. Grundtanken är att förenklande av handelsproceduren leder till bättre konkurrenskraft för de svenska exportföretagen. Ett formellt beslut om inrättandet kan väntas under sommaren 2004.

Frihandel när det gäller jordbruksvaror respektive industrivaror

I WTO-arbetet utgör en liberalisering av handeln på jordbruksområdet en fundamental del av det åtagande som alla WTO-medlemmar har gjort. Detta innebär i praktiken att handelsstörande internstöd minskar, att alla former av exportstöd på sikt avskaffas och att det kan skapas betydande marknadsöppningar för jordbruksprodukter. Regeringen har sedan Sverige blev medlem i EU drivit linjen att den gemensamma jordbrukspolitiken måste reformeras. Jordbruksstöden snedvrider konkurrensen och leder till att produktionsresurser som skulle kunna användas på ett bättre sätt i samhällsekonomin låses in i jordbrukssektorn. Sverige är ett av de länder inom EU som kraftigast driver på för fortsatta handelsliberaliseringar på jordbruksområdet.

I juni 2003 beslutade EU om en reform av den gemensamma jordbrukspolitiken. Reformen syftade till att i större utsträckning marknadsorientera produktionen. Genom frikoppling av stöden ges lantbrukarna ett inkomststöd utan några krav på produktion. Regeringens linje är att stöden successivt skall dras ned. Reformen innebär även en ökad marknadsanpassning, vilket betyder att konsumenterna i större utsträckning kommer att styra vad som produceras. Några större besparingar i budgeten räknas inte med.

Regeringen arbetar mycket aktivt inom EU-kretsen för att medlemsländerna i WTO skall återuppta de strandade Dohaförhandlingarna. Målen om ökande handelsliberalisering rör inte enbart jordbruksvaror utan även industrivaror, där sänkta tullar och borttagandet av icke-tariffära handelshinder är

de centrala delarna. I detta sammanhang kan noteras att de minst utvecklade u-länderna har fått rätt – dock med vissa övergångsregler – till tullfri export till EU inom ramen för programmet ”allt utom vapen” (everything but arms).

De nya medlemsländerna i EU blir en del av en gemensam marknad. Länderna har själva förhandlat fram sina villkor för anslutning till EU och kommer att följa de regler som gäller för övriga medlemsländer i EU. Både WTO-avtalet och EU:s interna lagstiftning innehåller bestämmelser som under vissa förhållanden möjliggör antidumpningsåtgärder. Sådana åtgärder kan vara antidumpningstullar, vilka importlandet tar ut på import av prisdumpade varor när exportpriset är lägre än på exportörens hemmamarknad. Det är endast när de dumpade varorna förorsakar väsentlig skada för industrin på importmarknaden som åtgärder får vidtas. Regeringen verkar för en begränsning av antidumpningsåtgärder.

Frihandel och u-länder

När det gäller u-ländernas utbyte av WTO-avtalen hänvisas till Kommerskollegiums rapport om konsekvenser för u-länderna av WTO-avtalen, vilken sammanfattats ovan.

Beträffande ”särskild och differentierad behandling” av u-länderna sägs i ministerdeklarationen från Doha att detta skall vara en integrerad del av förhandlingarna. Avsikten är att u-länderna inte skall behöva göra lika långtgående åtaganden som i-länderna. Det kan röra sig om lägre tullsänkningar, längre övergångsperioder och en möjlighet att skydda särskilt känsliga delar av sin produktion. Regeringen stöder att u-länderna ges särskild och differentierad behandling.

Ett initiativ som Sverige ställt sig bakom och aktivt verkat för gäller förslag om att avskaffa alla produktionsrelaterade stöd och exportstöd till bomullssektorn så att u-länderna skall kunna konkurrera på lika villkor. Detta initiativ har hittills inte lett till framgång.

Vidare kan nämnas att regeringen har inlett ett arbete med att inrätta en svensk kontaktpunkt, syftande till att hjälpa u-länder att övervinna olika slags handelshinder som de möter vid sin export till Sverige. Bakgrunden är bl.a. en utredning (med rubriken Open Trade Gate Sweden, Ds 2003:48) om möjligheten att i Sverige etablera en kontaktfunktion, vars främsta uppgift skall vara att stödja u-länderna i deras ansträngningar att övervinna administrativa och byråkratiska handelshinder vid export till Sverige och EU. Enligt betänkandet skall kontaktpersonen företräda u-landsexportörer och bistå dem med information och handledning samt förmedla kontakter. Vidare konstateras att det finns komparativa fördelar med att placera funktionen inom Kommerskollegium. Ett formellt beslut om kontaktfunktionen kommer att fattas under våren 2004.

I regeringens deklaration vid den utrikespolitiska debatten i riksdagen i februari 2004 (prot. 2003/04:67) konstaterade utrikesminister Laila Freivalds att global tillväxt och utveckling i fattiga länder kräver att det nuvarande handelssystemet vidareutvecklas och reformeras. Sverige verkar därför för att

förhandlingarna inom världshandelsorganisationen WTO skall återupptas så snart som möjligt. Förtroendet vill Sverige försöka återskapa genom samarbete med Brasilien, Indien, Sydafrika och andra länder i Afrika, och genom bilaterala och regionala samarbeten. Vidare informerade utrikesministern om att OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling) på svenskt initiativ skall undersöka hur i-länderna kan öppna handeln inom hittills skyddade sektorer.

Utskottets ställningstagande

Liksom tidigare vill utskottet framhålla att det i högsta grad är ett svenskt intresse att värna om frihandel som princip. Frihandel kan enligt utskottets sätt att se vara en stark välståndsskapande kraft för såväl de utvecklade länderna som för världens fattigaste länder. Vidare vill utskottet betona att stabila och rättvisa spelregler för ett fritt utbyte av varor och tjänster är en avgörande förutsättning för ekonomisk tillväxt och sysselsättning.

U-länderna har en sämre utgångsposition, bl.a. beroende på att många industriländer, inklusive EU-kretsen, fortfarande har betydande hinder för import av varor som är viktiga för u-ländernas export. Dessa länder behöver tillträde till industriländernas marknader men också en friare världshandel rent generellt för att kunna dra nytta av sina komparativa fördelar. Som konstateras i Kommerskollegiets ovan redovisade rapport möter u-länderna genomsnittligt högre tullar än i-länderna vid export, dels därför att i-länderna har höga tullar på varor som är av exportintresse för u-länderna, dels därför att u-länderna själva har högre tullar än i-länderna. I rapporten pekas samtidigt på den positiva faktorn att utrymmet för protektionism, diskriminering och godtycke har minskat.

När det gäller utvecklingen mot en ökande mängd bilaterala och regionala avtal vill utskottet understryka behovet av fortsatt engagemang i frågan. Med hjälp av sådana avtal är det möjligt att inom en mer begränsad länderkrets gå före och dra vinsterna av marknadsöppningar men också finna lösningar på handelspolitiska frågor som kan skapa modeller för multilaterala avtal. För att denna utveckling också framgent skall vara en positiv drivkraft krävs dock att avtalen lever upp till de ramregler som sätts av WTO. Det är också viktigt att det multilaterala handelsregelverket utvecklas parallellt med de bilaterala överenskommelserna, så att inte hela frågekomplex faller utanför de internationella reglerna, och på ett sådant sätt att de bilaterala avtalen påskyndar marknadsöppningar multilateralt. Utskottet känner viss osäkerhet när det gäller de bilaterala och regionala avtalens konsekvenser för u-länderna. Vidare är det väsentligt att Sverige är med och bevakar så att de fattiga länder som nu förhandlar om bilaterala avtal med bl.a. EU får det stöd de behöver för att på ett effektivt sätt kunna driva sina intressen gentemot starkare parter.

Frihandel medför också en snabb spridning av information, vilket kan bidra till omvandling av slutna samhällen till större öppenhet mot omvärlden. Sverige bör enligt utskottets mening även fortsättningsvis delta aktivt i arbetet

med att förbättra det multilaterala handelssystemet och samtidigt stärka förtroendet för det. Utskottet vill även ånyo framhålla att miljömässig och social hänsyn är viktigt, samtidigt som dessa krav inte får användas emot de länder som ännu inte – trots ansträngningar – kan uppfylla kraven.

Vidare vill utskottet hävda att många konsumenter – både enskilda och företag – kan gynnas av de positiva effekterna av frihandel, som t.ex. lägre priser, större utbud av varor och tjänster samt bättre kvalitet.

Motionsönskemålen om fortsatt eller ökad frihandel ligger väsentligen i linje med utskottets inställning. Frihandeln förbättrar förutsättningarna för tillväxt i hela världsekonomin. I en liten öppen ekonomi som den svenska finns det en lång tradition av att hävda den fria handeln eftersom vårt land gynnas av ett fritt utbyte. Vårt välstånd bygger till stor del på specialisering och handelsutbyte. Men frihandel är inte mindre viktig för u-länderna, under förutsättning att dessa har reella möjligheter att åstadkomma resultat genom att utnyttja förhandlingsrätten. Eliminering eller minskning av handelshindren skapar nya förutsättningar för ekonomisk utveckling även i dessa länder och kan göra det lättare att också göra andra framsteg, t.ex. i fråga om mänskliga rättigheter, rättvisa och social utveckling. Utskottet anser däremot inte att frihandel är en tillräcklig förutsättning för att uppnå sådana mål; det finns också behov av politiska, ekonomiska och institutionella reformer hos u-länderna och särskilt de minst utvecklade länderna (MUL) innan dessa länder kan dra full nytta av frihandels positiva inverkan.

Med hänvisning till vad som ovan anförts anser utskottet att det inte finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av de här aktuella motionsyrkandena.

WTO-frågor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om WTO-frågor med hänvisning till pågående åtgärder i fråga om ökad öppenhet, stöd till u-länder m.m. *Jämför reservation 1 (mp)*.

Motionerna

I kommittémotion 2003/04:U351 skriver Kristdemokraterna att WTO:s tvistlösningsmekanism ytterligare bör stärkas. Förslaget om att inrätta en permanent tvistlösningspanel skulle stärka systemets auktoritet och göra det mer oberoende av ”diplomatisk dragkamp”. Motionärerna anser även att det är viktigt att underlätta de mindre utvecklade ländernas tillgång till tvistlösningsystemet. Regeringen bör undersöka möjligheterna till hårdare sanktionsåtgärder mot de länder som inte efterföljer tvistlösningspanelens beslut, exempelvis genom att tillåta kollektiva åtgärder, föreslår motionärerna.

Vidare förordas en ökad öppenhet inom WTO. Enligt motionärerna kan regeringen initiera bildandet av en parlamentarisk församling för WTO i syfte att stärka kopplingen mellan de internationella organisationerna och medborgarna. Medlemsstaterna bör i högre grad föra en dialog med det civila samhällets företrädare inför WTO:s förhandlingar för att stärka den politiska dialogen.

I kommittémotion 2003/04:N320 (mp) begärs att regeringen verkar för en ökad öppenhet i WTO-förhandlingarna. Vidare hävdar motionärerna att det inte är försvarbart att utestänga medborgare och folkvalda från insyn i förhandlingarna om tjänsteavtal, de s.k. GATS-förhandlingarna. Motionärerna föreslår att regeringen delger riksdagen sina skrivelser och EU-positioner inför WTO:s ministerrådsmöten så att riksdagen ges möjlighet att diskutera Sveriges positioner i förväg.

I motion 2003/04:N340 (mp) tas en mängd olika WTO-frågor upp. Inför mötet i Cancún i september 2003 hade bl.a. förslagits att mötena skulle vara öppna för alla medlemsländer, att det borde framgå vem förslagen kom ifrån och att det skulle finnas tid att bedöma förslagen och möjlighet för alla medlemsländer att delta i samtliga förhandlingar. Inget av förslagen tillgodosågs enligt vad som sägs i motionen. Då förhandlingarna ofta sker i slutna rum och ofta är sekretessbelagda blir varken den svenska riksdagen eller allmänheten informerade om Sveriges agerande inom WTO. Enligt motionärerna måste WTO demokratiseras. De anser också att riksdagen i större utsträckning bör få ta del av regeringens skrivelser, vilket skulle möjliggöra en demokratisk diskussion. Vidare yrkas på att regeringen skall verka för att förhandlingarna skall föras i en lugnare takt.

En utveckling mot ökad öppenhet i WTO-förhandlingarna bör säkras bl.a. genom att alla länder får tillträde och möjlighet att delta i alla möten och förhandlingar. Det skall framgå vilka som står bakom förslagen och det skall finnas tillräckligt med tid för att bedöma förslagen, argumenterar motionärerna. Även inom WTO:s tvistlösningspanel måste öppenheten öka.

Motionärerna påpekar vidare att WTO:s förhandlingar inte är offentliga och att de i viktiga avseenden är sekretessbelagda. Genom att regeringen sekretessbelägger sina handlingar om WTO-arbetet blir inte den svenska riksdagen och allmänheten tillfredsställande informerade om Sveriges del i de pågående GATS-förhandlingarna, enligt motionärerna.

I motionen karakteriseras WTO:s förhandlingssystem, bl.a. i de olika standardsättande kommittéerna, som slutet och odemokratiskt. Regeringen bör därför verka för att WTO skall offentliggöra mer av innehållet i de förhandlingar som i dag sker i slutna rum.

Vidare föreslås att det skall införas strikta regler i syfte att begränsa lobbyorganisationers inflytande över WTO-processen. Motionärerna anser att skyddet av företagsverksamhet har stärkts medan företagens ekonomiska inflytande inte har reglerats i samma utsträckning, vilket har lett till att WTO:s avtal främst fungerar till den rika världens fördel.

Motionärerna efterlyser förbättrade utvärderingsmetoder av hur de tidigare WTO-avtalen i praktiken fungerat för de fattigaste länderna. Mot denna bakgrund föreslås att regeringen skall verka för att en ordentlig utvärdering av framför allt Uruguayrundan görs innan nya förhandlingsområden aktualiseras.

Vad gäller genomförandet av WTO-beslutet om stöd för att avskaffa dumpning genom exportsubventioner anser motionärerna att den text som lades fram i Cancún år 2003 innehåller alltför vaga förslag. Bland annat saknas en tidsgräns för genomförandet. Enligt motionärernas mening bör regeringen driva på hårdare för att stoppa de rika ländernas dumpning av jordbruksprodukter, vilket drabbar de fattiga ländernas export.

Vissa kompletterande uppgifter

Inledning

De i motionerna berörda frågorna är i stor utsträckning upptagna i utskottets betänkande från våren 2003 om vissa utrikeshandelspolitiska frågor (bet. 2002/03:NU5), till vilket hänvisas. Efter utskottets ställningstaganden i samband med nämnda betänkande har utvecklingen bl.a. inneburit att WTO-förhandlingarna i Cancún brutit samman, vilket kommer att redovisas i det följande.

Anita Brodén (fp) ställde i november 2003 en fråga (fr. 2003/04:302) till näringsminister Leif Pagrotsky om återupptagande av WTO-förhandlingarna. Näringsministern förklarade att Sverige konsekvent framfört till kommissionen att EU bör visa vilja att förhandla igen och att detta bör ske med utgångspunkt från de framsteg som trots allt gjordes i Cancún. Vidare klargjordes att Sverige anser att EU borde visa större flexibilitet på jordbruksområdet och bl.a. gå med på att fasa ut exportstöden. Tyvärr är Sverige alltför ensamt om den hållningen, påpekade näringsministern.

Vidare ställde Anita Brodén (fp) vid riksdagens frågestund den 29 januari 2004 en fråga till jordbruksminister Ann-Christin Nykvist om vad Sverige gjort för att EU skall verka för ett återupptagande av WTO-förhandlingarna i syfte att lyfta fram tredje världens möjligheter (prot. 2003/04:60). Enligt jordbruksministrarnas svar har Sverige intensivt drivit de frågor som är centrala för att lyckas med förhandlingarna, men när EU väl har fattat beslut om positionen, inordnar sig Sverige i EU-kretsen.

WTO-förhandlingarnas fortskridande

Tidsplanen i förhandlingarna beslutades gemensamt av WTO:s medlemmar vid ministermötet i Doha år 2001. Där sattes slutdatum för förhandlingarna till den 1 januari 2005 samt delstationer för förhandlingarnas olika områden. Förhandlingarna har hittills inte hållit den beslutade tidtabellen.

Efter sammanbrottet vid WTO:s femte ministermöte i Cancún i september 2003 har följt en period av intensiva konsultationer på bilateral nivå och i olika regionala grupperingar.

Den svenska regeringen har verkat för att förhandlingarna snarast skall återupptas. Ett av skälen är att det ligger i u-ländernas intresse att målsättningen för utvecklingsdagordningen från Doha kan uppnås.

I enlighet med ministeruttalandet vid WTO-mötet i Cancún hölls ett möte i WTO:s allmänna råd i december 2003. Vid mötet konstaterades att tilltron till det multilaterala handelssystemet var utbredd men att det saknades nödvändig politisk vilja och flexibilitet för att kunna överbygga sakliga skillnader och återuppta förhandlingarna. I januari 2004 tog Förenta Staternas chefsförhandlare Robert Zoellick ett initiativ genom att sända ett brev till samtliga WTO-medlemmar med uppmaningen att återuppta Dohaförhandlingarna. Brevet innehöll också ett förslag om att hålla nästa ministermöte i Hongkong redan år 2004. Brevets betydelse ligger i att det klart framgår att Förenta Staterna har ett engagemang för förhandlingarna, vilket enligt uppgift har skapat ny energi kring Dohaförhandlingarna. Ställningstagande i frågan om en ministerkonferens i Hongkong år 2004 har skjutits upp till halvårsskiftet 2004.

Det framgår av ministerdeklarationen från Doha att en liberalisering av handeln på jordbruksområdet är en fundamental del av det åtagande alla WTO-medlemmar har gjort. En minskning av exportstöden är en central del av dessa förhandlingar. Regeringen har verkat för en snabb utfasning av exportsubventionerna, vilket framförts såväl inom som utanför EU-kretsen. Detta är en fråga av särskild vikt för u-länderna.

EU om WTO-förhandlingarna

Kommissionen presenterade i november 2003 ett förslag till reviderad EU-strategi efter Cancún. I meddelandet (KOM/2003/734) från kommissionen till Europeiska rådet och EU-parlamentet diskuteras hur förhandlingarna angående Dohaprogrammet för utveckling åter kan ta fart. Det konstateras i meddelandet att grundtanken i utvecklingsagendan från Doha fortfarande är giltig och att EU bör stödja ett snabbt återupptagande av agendan. Samtliga WTO-medlemmar måste vara beredda att anpassa eller finjustera sin inställning på flera specifika områden om återupptagandet skall bli framgångsrikt. När det gäller balansen mellan multilaterala och bilaterala eller regionala förhandlingar har kommissionens samrådsförfarande mycket tydligt lett fram till ståndpunkten att EU även fortsättningsvis bör prioritera multilaterala förhandlingar. Vidare redovisas åsikten att förberedelserna inför och genomförandet av en ministerkonferens kan förbättras vad gäller effektiviteten och deltagande i systemet.

Kommissionen visar i meddelandet beredskap att inta en mer flexibel inställning i olika frågor, framför allt när det gäller de fyra Singaporefrågorna (förenkling av handelsprocedurer, insyn i offentlig upphandling, investerings- och konkurrensfrågor). Detta innebär ett ökat gehör för den svenska linjen att Singaporefrågorna inte skall tas som ett paket utan värderas var och en utifrån sina egna meriter. Vidare diskuteras frågan om differentiering mellan u-länderna, bl.a. att de rikare och mer utvecklade u-länderna borde kunna erbjuda tull- och kvotfrihet för de allra fattigaste u-länderna. Ett realiserande av

detta förslag skulle dock kräva att EU och andra i-länder ger någon kompensation till de rikare u-länderna, framför allt på jordbruksområdet. Det bekräftas i meddelandet att EU fortfarande är berett till betydande åtaganden på jordbruksområdet förutsatt att andra viktiga aktörer är redo att visa samma beslutsamhet när det gäller att nå en rättvis kompromiss. Vidare föreslås ett särskilt initiativ i fråga om bomull inom ramen för jordbruksförhandlingarna. Beträffande tjänster och tillträde till andra marknader än jordbruksmarknaden, anges det i meddelandet att EU bör bibehålla sin höga ambitionsnivå. Det föreslås även att EU bör försöka uppnå ambitiösa resultat i fråga om regler för bl.a. antidumpning och subventioner.

Vid sitt sammanträde i december 2003 behandlade det allmänna rådet kommissionens ovan redovisade meddelande. Rådet välkomnade ett återupplivande av förhandlingarna om utvecklingsagendan från Doha. Rådet ställde sig bakom kommissionens analys och bekräftade de riktlinjer som kommissionen föreslagit, bl.a. att synen på den multilaterala handelspolitiken kvarstår oförändrad.

Öppenhet inom WTO

Arbete har pågått sedan ministerrådsmötet i Seattle år 1999 med att förbättra den inre och yttre öppenheten i WTO, inklusive deltagandet i och förberedelserna inför ministerkonferenserna. I Dohadeklarationen (artikel 10) bekräftas medlemmarnas gemensamma ansvar för att garantera intern öppenhet och effektivt deltagande av samtliga medlemsländer samt åtagandet att förbättra dialogen med allmänheten.

Sverige verkar för ökad transparens inom WTO. Regeringens uppfattning är att alla WTO-medlemmar skall ges full insyn i pågående arbete i WTO, inklusive fullständig information om informella samråd och om generaldirektörens och sekretariatets aktiviteter. Samtidigt måste – i en organisation med nästan 150 medlemmar – diskussioner kunna tillåtas i mindre kretsar. Då informella möten hålls i en begränsad krets är det emellertid centralt att deltagarkretsen är representativ och att alla medlemsländer efter sådana möten ges tid och möjlighet att påverka texten innan den tas upp formellt.

Nuvarande arbetssätt innebär att WTO genomför särskilda informationsmöten för icke-statliga organisationer (NGO:er) och medier om mer betydande WTO-möten. Vidare hålls en rad seminarier och ”workshopar”. När det gäller den interna transparensen i organisationen har det mer än tidigare blivit en praxis med öppna informella möten med delegationscheferna. Trots namnet har dessa möten inte begränsat sig till delegationscheferna utan närvaron från delegationernas sida har varit bred. Det ankommer också på WTO-medlemmarna själva att ta ett större ansvar för att säkerställa öppenhet om sina egna positioner i framtiden. Flera delegationer offentliggör på eget ansvar sina förhandlingsinlägg och gör dem även tillgängliga på WTO:s och sina egna hemsidor.

Ett nytt parlamentariskt inslag i WTO har under de senaste åren vunnit insteg genom Internationella parlamentariska unionen (IPU). Parlamentariker-

möten har hållits i Genève och i Cancún. Bland de ämnen som togs upp vid mötet i Cancún i september 2003 var handel med jordbruksprodukter och minskning av handelssubventioner, intellektuella rättigheter och handel med tjänster. Enligt slutdeklarationen bör parlamenten få en ökad roll när det gäller internationella handelsfrågor. Vidare bör frågan om större öppenhet i WTO drivas på genom att parlamenten kommer närmare WTO-aktiviteterna. Enligt uppgift finns det förslag att kalla denna typ av parlamentariska möten i samband med WTO:s ministermöten "Parlamentariska konferenser avseende WTO".

Öppenhet i Sverige och inom EU om WTO-frågor

När det gäller de svenska positionerna och förhandlingarna i WTO tillämpas öppenhet från regeringens sida genom bl.a. den information som löpande ges till riksdagen. Näringsminister Leif Pagrotsky informerade exempelvis om WTO:s femte ministermöte i Cancún i kammaren i september 2003. Riksdagen var också representerad i regeringens delegation till ministermötet liksom NGO-företrädare.

Vidare hålls regelbundna möten i regeringens referensgrupp för WTO-frågor med företrädare för fackföreningar, näringslivsorganisationer och enskilda organisationer. Gruppen möts ungefär en gång i månaden, och rapporterna från mötena finns tillgängliga på Utrikesdepartementets hemsida. I referensgruppen kan deltagarna lämna synpunkter som i sin tur förbättrar det samlade beslutsunderlaget. En särskild satsning på information om handelspolitik och WTO lanserades på hemsidan under år 2003.

Öppenhet är en viktig fråga för regeringen även på tjänstehandelsområdet. I EU-arbetet argumenterar Sverige bl.a. för mer intensiva konsultationer med en bred krets intressenter. Svenska påtryckningar bidrog till att EU-kommissionen genomförde konsultationer med frivilligorganisationer och andra intressenter i samband med framtagandet av EU:s gemensamma bud. Även i Sverige gjordes en bred konsultation med remissförfarande vid utarbetande av det svenska budet.

Tvistlösningsmekanismen

Parallellt med Doharundan pågår förhandlingar om tvistlösningsystemet. Slutdatum för förhandlingarna är den 31 maj 2004, och avsikten är att de nya reglerna därefter skall träda i kraft så snart som möjligt. Syftet med förhandlingarna är att förbättra och klargöra tvistlösningsystemet.

Frågan om ökad öppenhet är en av del av förhandlingarna. EU driver t.ex. förslag om en mer öppen tvistlösningsprocess samt förbättrade möjligheter för allmänheten att inkomma med inlagor till panelerna och överprövningsorganet, även i de fall där panelen eller överprövningsorganet inte uttryckligen begärt detta. Öppenheten är en prioriterad fråga för Sverige, som har deltagit aktivt i utarbetandet av EU:s förslag och även i förhandlingsarbetet.

Vidare verkar EU för ett system med permanenta panelmedlemmar, bättre efterlevnad av panelutslag samt förändringar så att fler utvecklingsländer och förhandlingssvaga länder kan driva tvister i WTO.

Sverige har deltagit aktivt i utarbetandet av EU:s förslag och även i förhandlingsarbetet. Till exempel har Sverige tagit fram särskilda analyser av möjligheten att införa ett system med mer permanenta panelmedlemmar, frågan om ökad öppenhet samt frågan om utvecklingsländers möjlighet att använda tvistlösningssystemet. Analyserna har ingått i det underlag som EG-kommissionen använt sig av för att ta fram EU:s gemensamma ståndpunkter.

Det kan i detta sammanhang rapporteras att den s.k. stålkonflikten nyligen har avslutats. Konflikten startade när Förenta staterna i mars 2002 införde höga skyddstullar mot viss stålimport. Vid sidan av egna skyddsåtgärder begärde EU och ett antal andra länder att en tvistlösningspanel skulle bedöma om Förenta staternas åtgärder stred mot WTO-reglerna. Motåtgärder från EU:s sida aviserades. Panelutslaget innebar emellertid att de amerikanska åtgärderna inte var i enlighet med WTO-reglerna, vilket ledde till att president Bush meddelade att skyddsåtgärderna omedelbart skulle dras tillbaka. Detta ledde till att även EU och andra länder drog tillbaka sina åtgärder.

En fortfarande pågående tvist rör Förenta staternas behandling i skattehänseende av utländska försäljningsbolag, vilken utgör en otillåten skattesubvention enligt WTO-avtalen. EU gavs rätt att införa motåtgärder till ett värde av 4 043 miljoner dollar. Förenta staterna har deklarerat sin avsikt att efterleva utslaget, men lagstiftningsprocessen har dragit ut på tiden. I december 2003 antog EU:s ministerråd en förordning om införande av tilläggstullar på import av vissa produkter med ursprung i Förenta staterna. Den 1 mars 2004 inleddes EU:s motåtgärder i form av en 5-procentig tull på vissa amerikanska varor. Strafffullen kommer att höjas med 1 procentenhet per månad. Ytterligare tvister pågår angående bl.a. amerikanska antidumpningsåtgärder, genmodifierade produkter och hormonkött.

Handelsrelaterat bistånd

Regeringen stöder direkt eller via Styrelsen för internationellt utvecklings-samarbete (Sida) uppbyggandet av u-ländernas kompetens på förhandlings-området. Sverige är en av grundarna av "Agency for International Trade Information and Cooperation" (AITIC), som skall tillhandahålla landanpassat stöd i WTO-förhandlingarna till de fattigaste länderna och till u-länder som saknar representationskontor i Genève. Det totala handelsrelaterade biståndet uppgick år 2002 till 163 miljoner kronor, varav Sidas stöd uppgick till 128 miljoner kronor. Drygt hälften av Sidabeloppet utgjordes av handelsfrämjande insatser (t.ex. stöd till handelskammare, utbildning och främjande av export av ekologiskt odlade produkter från Afrika) och knappt hälften avsåg handelspolitiska insatser (t.ex. stöd till de minst utvecklade ländernas förhandlingskapacitet). Sida har ett uppdrag från regeringen att alltid inkludera en analys av handelsaspekterna i sammanställningar av land- och regionstrategier. Regeringens " eget " multilaterala handelsrelaterade tekniska bistånd är

2002 uppgick till 35 miljoner kronor och kanaliseras bl.a. genom WTO, Internationella handelscentrumet (ITC) och Rådgivande centrum i WTO-rätt (Advisory Centre for WTO Law, ACWL).

Utskottets ställningstagande

Med anledning av motionsönskemålens inriktning på en ökad öppenhet inom WTO, vill utskottet inledningsvis förklara att den svenska linjen – dvs. att inriktningen bör vara ökad öppenhet inom WTO – stöds helhjärtat av utskottet. Alla WTO-medlemmar bör ha full insyn i det pågående arbetet inom organisationen och ha möjligheter att påverka arbetet. Öppenhet och dialog ser utskottet som nödvändiga – men inte tillräckliga – förutsättningar för att resultaten skall bli bra och för att de skall vinna legitimitet. Ovan har redovisats de olika åtgärder som har vidtagits såväl inom WTO som inom Sverige för att förbättra öppenheten. Mot bakgrunden av dessa åtgärder kan det inte anses att sekretess råder beträffande den svenska regeringens arbete. Samtidigt är utskottet medvetet om att det måste finnas respekt för att enskilda länder i vissa fall inte vill röja sina förhandlingspositioner. **Däremot understryker utskottet betydelsen av att Sverige agerar för att förmå EU att vara så öppen som möjligt med sina positioner. Med hänsyn till hur mycket som står på spel vill utskottet vidare betona vikten av att förhandlingarna kan föras på ett förberett, förankrat och effektivt sätt.**

Öppenheten bör ytterligare kunna främjas genom att alla WTO:s medlemsstater, i likhet med Sverige, vinnlägger sig om att fästa större vikt vid en dialog med olika intressenter inför WTO-förhandlingarna. Sådana ansträngningar har också gjorts, bl.a. med teknikens hjälp. **Utskottet vill framhålla vikten av att de svenska förhandlingspositionerna och hur Sverige driver dessa positioner i EU även fortsättningsvis öppet redovisas i riksdagen, inte minst inför WTO:s ministermöten.** En regelbunden samlad rapportering kring WTO-frågorna är angelägen för att säkerställa riksdagens inflytande och möjlighet till insyn vad gäller svensk handelspolitik.

I princip kan utskottet ställa sig bakom uppfattningen att endast länder – och inte lobbyorganisationer – skall ha inflytande på processen. **Ett parlamentariskt inflytande i WTO kan också vara en väg att uppmärksamma behovet av öppenhet.**

Även inom tvistlösningsprocessen är öppenheten en viktig fråga, som bör prioriteras. I denna fråga har utskottet ingen annan uppfattning än motionärerna. Enligt utskottet är det positivt att Sverige driver frågor om en modernisering av tvistlösningsmekanismen vid utarbetandet av EU:s förslag och i förhandlingsarbetet.

Utskottet stöder i högsta grad ett snabbt återupptagande av WTO-förhandlingarna, vilket ju också är inriktningen inom Sverige och inom EU. **Framsteg i WTO när det gäller en öppnare handel är viktigt för att stimulera en snabbare utveckling av världsekonomin.** Sveriges politik för global utveckling ställer krav på utformandet av handelspolitiken. Sveriges arbete med att bekämpa fattigdom skall samordnas så att målet att bidra till en rättvis och

global utveckling gäller samtliga politikområden. Därmed bidrar handelspolitiken till att uppfylla FN:s millennieutvecklingsmål. **Inte minst u-länderna har mycket att vinna på detta** och på att förhandlingarna leder framåt, såväl när det gäller marknadstillträde som i fråga om ökad disciplin och minskat godtycke vid tillämpningen av WTO-avtalen. När det gäller jordbruksområdet – ett område av särskilt stor betydelse för u-länderna – är det givet att Sverige skall fortsätta att verka för en snabb utfasning av exportsubventionerna och en nedmontering av tullar och kvoter, såväl inom som utanför EU-kretsen. EG-kommissionens slutsats att samtliga WTO-medlemmar måste vara beredda att visa större flexibilitet i förhandlingarna måste understrykas. Utskottet ställer sig bakom att Sverige strävar efter **att förmå EU att visa ledarskap**. En fortsatt splittring mellan i- och u-länder **måste motverkas**.

Ett ambitiöst resultat av förhandlingarna behövs för att förbättra förutsättningarna för hållbar tillväxt i världsekonomin, motverka nya protektionistiska tendenser, förbättra fattiga länders möjligheter till positiv utveckling, minska handelshinder samt gynna konsumenterna. **Utskottet delar regeringens syn att de pågående förhandlingarna skall utmynna i moderniserade handelsregler som skapar förutsättning för välbefinnande, sysselsättning och tillväxt och inte missgynnar fattiga länder och folkgrupper. Vidare bör handelsreglerna utgöra stöd för Sveriges höga ambitioner på miljöområdet. Tyvärr kan konstateras att flera u-länder motsätter sig framsteg på exempelvis miljöområdet och i arbetsrättsliga frågor. Enligt utskottets sätt att se är det likvärdigt positivt att Sverige försöker föra in dessa aspekter i WTO, även om det är en ambition som främst kommer att kunna ge resultat på längre sikt.**

Det är enligt utskottets mening positivt att u-länderna har fått ökad uppmärksamhet i förhandlingsarbetet. Även den av utskottet initierade rapporten från Kommerskollegium om konsekvenserna för u-länderna av WTO-avtalen bidrar till att sätta fokus på u-ländernas möjligheter att tillgodogöra sig en regelbaserad handel. Via källförteckningarna till forskning och utredningar som rapporten hänvisar till finns också en ingång till ett antal utvärderingar som gjorts av olika WTO-frågor.

Länder som själva vill göra utvärderingar men saknar resurser att genomföra sådana analyser bör ha möjligheter att få stöd. **Utskottet utgår från att regeringen bidrar till att ytterligare sådana analyser blir genomförda inom ramen för utvecklingssamarbetet.**

Tillvaratagandet av u-ländernas intressen är således centralt för de fortsatta förhandlingarna. **Samtidigt krävs en balanserad uppgörelse, där alla WTO-medlemmar får intressen tillgodosedda för att förhandlingarna skall kunna avslutas och för att resultatet skall bli ambitiöst.** En särskild och differentierad behandling av u-länderna ligger i linje därmed. Dock är det viktigt att komma ihåg att u-länderna i WTO inte är en homogen grupp med samma intressen och agerande. Det gäller också att stimulera handelsrelationer med producenter i fattiga länder som främjar bra arbetsförhållanden, bra livsmiljö och miljö i övrigt. Industrieländerna måste i större utsträckning än tidigare acceptera tullsänkningar på varor som är av exportintresse för u-länderna, men **u-**

länderna måste också underlätta handeln sinsemellan. Utskottet vill i detta sammanhang peka på betydelsen av handelsrelaterat tekniskt bistånd till utvecklingsländerna så att dessa kan utnyttja det internationella handelssystemet på ett mer effektivt sätt.

Utän att gå in på samtliga de spörsmål som tas upp i motionerna kan utskottet sammanfattningsvis konstatera att många av de berörda frågorna är uppmärksammade och att förändringsarbete rörande dessa frågor har inletts. En fortsatt bedriven kraftfull politik i enlighet med ovanstående linjer, bl.a. angående öppenhet, dialog och hänsyn till u-ländernas situation, är vad utskottet förväntar sig. Med hänvisning till vad som anförts anser utskottet att det inte finns behov av något initiativ från riksdagens sida med anledning av de här aktuella motionsyrkandena.

Vissa immaterialrättsliga frågor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå här aktuella yrkanden om immaterialrättsliga frågor med hänvisning till att utvecklingen har gått motionärerna till mötes på detta område. *Jämför reservation 2 (v, mp).*

Motionerna

I motion 2003/04:So313 (v) betonas vikten av att Sverige inom WTO agerar aktivt för att få till stånd en lösning på frågan om fattiga länders tillgång på läkemedel. Motionärerna menar att de fattigaste länderna bör få möjlighet att köpa nödvändiga läkemedel till lägre pris eller tillverka dem själva.

I kommittémotion 2003/04:L284 (mp) föreslås att sjukdomsdrabbade fattiga länder skall ges möjligheter att lättare än i dag importera generiska läkemedel utan att behöva tillfråga andra stater eller WTO. Genom en WTO-överenskommelse från år 2001 fick regeringar rätt att vidta åtgärder för att skydda befolkningens hälsa och säkerställa tillgång till behandling, antingen genom parallellimport (dvs. medicinen köps från det land där priset är lägst) eller genom tvångslicensiering (produktion huvudsakligen för eget behov tillåts i det fattiga landet). Problemet är enligt motionärerna att många av de fattiga länderna varken har kapacitet eller teknik att producera egna läkemedel eller råd att köpa in generiska läkemedel. Den nytolkning av de s.k. TRIPs-reglerna som beslutades av WTO hösten 2003 innebar att möjligheterna till parallellimport utökades. Reglerna är dock alltför krångliga och tidskrävande att följa, anser motionärerna.

Vidare framförs åsikten att världens livsmedelskris inte kommer att lösas så länge industriländerna och de transnationella företagen kontrollerar basproduktionen av majs, vete och ris. Alla länder måste ges rätt att skydda den lokala livsmedelsförsörjningen, hävdar motionärerna. TRIPs-avtalets historia

är ett bevis på hur viktigt det är att i grunden integrera ett utvecklingsperspektiv i WTO:s avtalsarbete.

Vissa kompletterande uppgifter

I Doha antogs en särskild deklaration om avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrätter (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPs) och hälsa där det konstaterades att immaterialrätt är viktigt för att främja ny utveckling av mediciner, samtidigt som TRIPs-avtalet måste implementeras på ett sätt som kan öka fattiga länders tillgång till läkemedel. Det fastslogs också att TRIPs-avtalet inte skulle kunna användas för att hindra länder att vidta åtgärder för att främja den nationella hälsan.

I förhållande till de minst utvecklade länderna har TRIPs-avtalets bestämmelser om teknologiöverföring och tekniskt bistånd en viktig funktion. I länderna har åtagit sig att bidra med teknologiöverföring till dessa länder. I februari 2003 beslutade TRIPs-rådet att åtgärder för att stimulera teknologiöverföring skall rapporteras i särskild ordning. Det kan noteras att TRIPs-avtalet ger utrymme för flexibilitet. De flesta u-länder behöver inte erbjuda produktpatentskydd för läkemedel förrän den 1 januari 2005, och de minst utvecklade länderna har enligt Dohadeklarationen fått förlängda övergångstider att införa patentlagstiftning för läkemedel till år 2016.

Inom WTO har arbete gjorts i syfte att fattiga länder skall kunna få tillgång till livsnödvändiga läkemedel till en låg kostnad. I november 2001 bekräftades i Dohadeklarationen rätten för regeringar att vidta åtgärder för att skydda sin befolknings hälsa och säkerställa tillgång till behandling för alla. Deklarationen klargör TRIPs-avtalets flexibilitet när det gäller möjligheterna till tvångslicensiering, huvudsakligen för landets egna behov. I augusti 2003 togs ytterligare ett steg genom att WTO-medlemmarna slutförde ett uppdrag från deklarationen. Därmed enades de om att tvångslicenser under vissa förutsättningar skall kunna utfärdas för tillverkning av läkemedel för export till länder utan egen produktionskapacitet för läkemedel (eller med en otillräcklig kapacitet). Det blir alltså – för länder som saknar tillverkningskapacitet – enligt WTO-reglerna möjligt att utan patenthavarens samtycke importera billiga kopior av patentbelagda läkemedel i situationer med allmänna hälsoproblem ("public health problems"). TRIPs-avtalet definierar inte "allmänna hälsoproblem", men i Dohadeklarationen nämns hiv/aids, tuberkulos, malaria och andra epidemier som exempel. Sveriges och EU:s tidiga ställningstagande till förmån för de fattiga länderna i världen hade betydelse för att bereda vägen för de två uppgörelserna.

I december 2003 besvarade näringsminister Leif Pagrotsky en interpellation (ip. 2003/04:150) av Gunnar Nordmark (fp) i fråga om möjligheten att underlätta svensk produktion och export av billiga läkemedelskopior till fattiga länder med nationella hälsorisker. Näringsministern anförde då bl.a. att det för regeringen är viktigt att verka för att WTO-reglerna inte står i strid med ambitionerna att kraftfullt och effektivt bekämpa nationella hälsorisker. Han hänvisade till de båda överenskommelser som nåtts inom WTO under

2000-talet. Vidare informerades om att regeringen – i enlighet med WTO-överenskommelsen från augusti 2003 – avser att erbjuda svenska läkemedelsföretag möjligheten att producera billiga läkemedel för export till fattiga länder. Detta är enligt näringsministern en pusselbit i regeringens ambition att få fram läkemedel till behövande i världens fattigaste länder. Samtidigt underströks att målet med WTO-överenskommelsen är rent humanitärt. Det får exempelvis inte bli så att industriländerna försöker gynna den inhemska industri som producerar kopior av läkemedel på bekostnad av motsvarande industri i u-länder. Möjligheten att producera kopior av läkemedel i den rika världen skall utgöra ett komplement till sådan produktion i andra delar av världen. Det kan inte heller enligt näringsministern bli fråga om att enskilda företag i industriländer utnyttjar systemet för att slå undan benen för sina konkurrenter. Billiga kopior av läkemedel bör t.ex. i första hand produceras av de företag som innehar patenten. Samtliga dessa aspekter analyseras inom Regeringskansliet. Näringsministern räknade med att det skall vara möjligt att avlämna en proposition på detta område under år 2004.

Systemet innebär att berörda u-länder dels skall informera WTO om sina behov när det gäller läkemedel, dels skall tillfråga domstol eller annat motsvarande organ i det land där patentskyddet temporärt skall upphävas. I Sverige är det Stockholms tingsrätt som skall tillfrågas.

Kommissionen har aviserat åtgärder på gemenskapsnivå för att genomföra WTO-överenskommelsen från augusti 2003. Till detta kommer att EU – som ett komplement till WTO-överenskommelsen – har skapat ett system för billig export av fler typer av läkemedel till en stor del av u-länderna.

Hälsoproblemen i världen kan dock inte enbart lösas med tillgång till billiga mediciner. Åtgärder som forskning, satsning på jämställdhet, stärkande av de nationella hälsosystemen och byggande av infrastruktur i u-länderna är också väsentliga.

Utrikesutskottet har hösten 2003 i sitt betänkande om Sveriges politik för global utveckling (bet. 2003/04:UU3 s. 95) uttalat följande:

Utvecklingsländernas tillgång till viktiga läkemedel skall vara en prioriterad fråga för hela världssamfundet. I den särskilda deklARATIONEN från Doha ges utvecklingsländerna rätt till tvångslicenser som avser att garantera tillgången till läkemedel i krissituationer. I augusti 2003 nåddes också en viktig överenskommelse som gör det möjligt för länder utan egen produktionskapacitet att få hjälp av andra länder med att producera de nödvändiga läkemedlen vid hälsokriser. Utvecklingsländerna ges även förlängda övergångstider till 2016 att införa patentlagstiftning för läkemedel. Genom dessa värdefulla överenskommelser har hinder, som TRIPS-avtalet kunnat innebära, effektivt undanröjts. Effekterna på själva tillgången till läkemedel är dock svår att uppskatta. Många olika faktorer har betydelse för läkemedelstillgången, såsom ländernas hälsobudgetar, infrastrukturen i landet och bristen på tillgång till läkarvård. Ytterligare svårigheter som föreligger är att de läkemedel som finns är dåligt anpassade till utvecklingsländernas behov och att det behövs forskning för att få fram u-landsanpassade läkemedel. Utskottet ser därför med tillfredsställelse på det av EU startade programmet för detta även om också bidrag från den privata sektorn skulle vara värdefulla i sammanhanget. Ut-

skottet vill också framhålla att EU har arbetat fram en möjlighet att medverka till export av läkemedel till differentierade, och i detta sammanhang lägre, priser till utvecklingsländerna. Ett stort problem är dock läkemedelsindustrins bristande intresse för att producera läkemedel för användning primärt i utvecklingsländerna.

Regeringens proposition (prop. 2003/04:55) om gränser för genpatent m.m. – genomförande av EG-direktivet om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar – har nyligen tillsammans med motioner som väckts med anledning av propositionen behandlats av lagutskottet (bet. 2003/04:LU18). Regeringsförslagen syftar till att i svensk rätt genomföra Europaparlamentets och rådets direktiv (98/44/EG) om rättsligt skydd för biotekniska uppfinningar. Även motioner i ämnet från den allmänna motionstiden 2002 respektive 2003, däribland två yrkanden om tvångslicensiering, har i detta sammanhang behandlats av lagutskottet. Enligt lagutskottet bör riksdagen avslå dessa yrkanden mot bakgrund av att berörda frågor är föremål för behandling på såväl nationell som internationell nivå. Lagutskottet ser inte anledning att föregripa resultatet av det arbete som nu pågår genom något uttalande från riksdagens sida.

Vidare har lagutskottet i det nämnda betänkandet behandlat patenträttens och växtförädlarrättens inverkan på jordbrukares rättigheter. Enligt regeringens förslag skall en ny bestämmelse om s.k. jordbruksundantag tas in i patentlagen (1967:837) för att genomföra artikel 11 i EG-direktivet. I växtförädlarrättslagen (1997:306) finns redan ett sådant undantag, vilket innebär att om vegetabiliskt reproduktionsmaterial med patenthavarens samtycke överlåts till en jordbrukare för att användas i jordbruket får denne under vissa villkor använda sin skörd för reproduktion och mångfaldigande i det egna jordbruket. Ett motionsyrkande om att växtförädlarrätten inte får minska jordbrukarnas rätt att spara, återanvända, byta eller sälja utsäde från den egna skörden anser lagutskottet i huvudsak vara tillgodosett genom regeringens förslag.

När det gäller livsmedelssäkerheten och TRIPs-avtalet har EU i ett brev (WT/CTE/W/223) till WTO i februari 2003 förklarat sig berett att tolka avtalet så att det medger att fattiga u-länder kan välja att tillåta små jordbrukare att spara, återanvända, byta eller sälja utsäde (till andra små jordbrukare) utan att betala ersättning till rättighetsinnehavaren. Bönder med betydande kommersiella intressen skall följa de mera strikta reglerna.

Det kan härutöver noteras att näringsminister Leif Pagrotsky i januari 2004 beslutade att ge Exportrådet och Invest in Sweden Agency (ISA) i uppdrag att kartlägga möjligheterna till en fortsatt positiv utveckling av den svenska livsmedelsexporten; en av frågorna som skall utredas gäller vilka möjligheter för livsmedelssektorn som EU:s utvidgning med tio nya medlemsländer erbjuder.

Utskottets ställningstagande

Mot bakgrund av att lagutskottet i mars 2004 behandlat patenträttsliga frågor i anslutning till ett EG-direktiv som skall införas i svensk rätt utgår utskottets ställningstagande i detta betänkande enbart från de motionsyrkanden som

skall behandlas och inte de vidare frågor som kan aktualiseras i anslutning till patenträtten nationellt och internationellt.

Enligt utskottets uppfattning är det mycket positivt att överenskommelser har kunnat göras inom WTO:s ram, vilka hjälper u-länderna att skaffa mediciner för att kunna bekämpa nationella hälsokriser som t.ex. hiv/aids-epidemin orsakar i många länder. Överenskommelserna klargör att länder utan patentinnehavarens samtycke kan producera läkemedel huvudsakligen för landets egna behov eller – om landet saknar tillverkningskapacitet – importera billiga kopior av patentbelagda läkemedel i situationer där det råder allmänna hälsoproblem. För Sveriges del är överenskommelserna en framgång, eftersom Sverige har drivit dessa frågor inom EU:s ram. WTO-överenskommelserna bör nu skyndsamt omsättas i praktiken genom lagstiftning, bl.a. i Sverige, och genom ändringar i TRIPs-avtalet. Som redovisats ovan är ett lagförslag på området att vänta redan under innevarande år. Motionärernas invändningar att systemet kan vara krångligt och ta tid bör tas på allvar. Den administrativa processen i Sverige – och i EU – bör snabbas upp så mycket som möjligt.

Enligt utskottets uppfattning är det positivt att EU, med stöd från Sverige, har inrättat ett ramverk för att göra det möjligt för läkemedelsföretagen att sälja läkemedel i u-länder till kraftigt reducerade priser. Utskottet ser fram emot att läkemedelsföretagen drar nytta av denna möjlighet.

Liksom tidigare anser utskottet att det är en prioriterad fråga för såväl Sverige som EU att avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrättigheter, TRIPs-avtalet, skall anpassas till utvecklingen på olika områden. Ett väl fungerande internationellt skydd för immateriella rättigheter blir allt viktigare för att tekniska innovationer och konstnärliga prestationer skall kunna skyddas mot andras olovliga tillgrepp. Utskottet har uppfattningen att utvecklingen av biotekniska produkter kräver stora investeringar i forskning och utveckling och att det immaterialrättsliga skyddet mot denna bakgrund är av avgörande betydelse för verksamheten. Därför är det av stort värde att politiska lösningar har kommit fram, som underlättar u-ländernas tillgång till läkemedel utan att underminera patentsystemet. Samtidigt som patentskyddet genererar teknisk utveckling och forskning om framtida mediciner måste det finnas utrymme för en flexibel och human tillämpning av reglerna i syfte att även fattiga människor i världens fattigaste länder skall ha tillgång till medicin. Det bör dock åter igen framhållas att ländernas hälsoproblem inte löses med enbart billiga mediciner. Åtgärder som forskning, satsning på jämställdhet, stärkande av de nationella hälsosystemen och byggande av infrastruktur i u-länderna är också väsentliga. Sverige bör driva på i det internationella samfundet så att uppbyggnad av nationella hälsosystem ges prioritet inom biståndet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att utvecklingen, vilken har gått och går motionärerna till mötes på detta område, är ett bevis på att det är möjligt att anpassa WTO-avtalen till u-ländernas behov.

Enligt vad som sägs i motion 2003/04:L284 (mp) får patenträttigheter och växtförädlarrätten inte minska jordbrukarnas rätt att spara, återanvända, byta eller sälja utsäde från sin egen skörd i fattiga länder. Även utskottet anser att TRIPs-avtalet bör tolkas så att ett undantag från växtförädlarskydd eller patentskydd tillåts i fråga om små jordbrukares traditionella rättigheter att fritt använda utsäde. Genom denna tolkning, vilken även EU står bakom, försvaras rätten för u-ländernas småbönder att spara, återanvända, byta eller sälja utsäde från sin egen skörd. En sådan tolkning, vilken gynnar den lokala livsmedelsförsörjningen, bör slås fast inom WTO.

Därmed avstyrks samtliga här aktuella motionsyrkanden.

Avtal om handel med tjänster

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om WTO:s tjänstehandelsavtal med hänvisning dels till att avtalet har en utformning som gör det möjligt för u-länderna att ansluta sig, dels till att varje land självt avgör var det drar gränsen mellan offentliga och privata tjänster. *Jämför reservation 3 (v, mp).*

Motionerna

I motion 2003/04:So645 (s, fp, kd, v, c, mp) begärs att regeringen skall verka för att handel och tjänster som rör alkoholdrycker helt skall undantas från WTO:s allmänna tjänstehandelsavtal, det s.k. GATS-avtalet. Alkoholens skador är viktigare att ta hänsyn till än fri konkurrens och frihandel. GATS-avtalet bör enligt motionärerna inte komma i konflikt med staternas önskan att reglera handeln med alkohol ur ett folkhälsoperspektiv.

Motionärerna bakom motion 2003/04:N320 (mp) kritiserar att den svenska bindningslistan (se nedan) inte finns enkelt tillgänglig på svenska. Den är utformad på ett för lekmannen obegripligt och krypterat fackspråk, är omdömet. Motionärerna begär att en svensk, pedagogiskt utformad och fullständig version av bindningslistan utarbetas och offentliggörs.

I samma motion skriver motionärerna att den tvingande inriktningen mot en ökad liberalisering (artikel XIX) i GATS-avtalet inte är acceptabel. Vidare bör avtalet (artikel XXI) ändras, så att det blir enkelt och ekonomiskt riskfritt för länderna att göra begränsningar i tidigare åtaganden.

Motionärerna anser att varje land självt måste kunna bestämma såväl innehåll och omfattning av de offentliga tjänsterna som reglerna för tillhandahållandet av dem. Företagens intresse av liberalisering skall inte kunna överordnas medborgarnas strävan efter en ekologiskt hållbar utveckling. Det bör således inte vara möjligt för WTO:s interna tvistlösningssystem att avgöra frågor som berör den offentliga sektorns uppgifter.

Motionärerna anser vidare att sektorer som hälsovård, grundläggande utbildning och vattenförsörjning skall undantas i avtalet.

Enligt GATS-avtalet är tjänster som tillhandahålls i samband med myndighetsutövande undantagna från GATS. Detta gäller dock endast då den offentliga tjänsten ”inte tillhandahålls på kommersiella grunder eller i konkurrens med andra”. För Sveriges del innebär detta att enbart militär, polis och folkbokföringstjänster är undantagna från avtalet. All övrig offentlig verksamhet är mer eller mindre konkurrensutsatt och kan komma att omfattas av GATS-avtalet, menar motionärerna. De föreslår därför att den offentliga sektorn inte skall omfattas av GATS och att motsvarande artikel (I:3c) skall utgå ur avtalet.

Motionärerna hävdar vidare att alla WTO-medlemmar skall ha möjlighet att införa lagar som tar till vara intressen som social rättvisa och jämlikhet, människors och djurs liv och hälsa och skyddet av natur och miljö. Avtalet (artikel VI) bör därför omformuleras.

Vidare erinrar motionärerna om att bestämmelserna i avtalet (artikel XIX:3) innebär att nya förhandlingar skall grundas på utvärderingar av effekterna av medlemsländernas tidigare åtaganden. Den svenska utredningen om WTO-systemets konsekvenser för u-länderna är inte tillräcklig. Sverige bör hävda att nämnda artikel inte är uppfylld och medverka till att en allsidig utvärdering av tjänstehandeln, omfattande sociala, miljömässiga och ekonomiska verkningar, kommer till stånd. Bland annat bör Förenta nationernas fackorgan och den internationella fackföreningsrörelsen medverka.

Vissa kompletterande uppgifter

Internationell statistik

Enligt WTO:s statistik växte tjänsthandelsexporten i världen med 6 % under år 2002, snabbare än handeln med varor. De tidigare snabbväxande tjänstsektorerna (turismtjänster och transport) har dock avstannat i tillväxttakten, främst beroende på osäkerheten efter den 11 september 2001. De regioner som uppvisade den mest dynamiska utvecklingen var Central- och Östeuropa och Asien. Även EU:s tjänstehandel ökade starkt, främst till följd av förmånliga växelkurser.

Under år 2003 uppvisade svensk tjänstehandel en positiv balans på drygt 14 miljarder kronor enligt rapport från Kommerskollegium (dnr 190-604-2003). Den stora utflödesposten är resevaluta, medan transporter, bygg- och försäkringstjänster, data- och informationstjänster m.fl. tjänstesektorer gav ett positivt inflöde. Tjänsteexporten utgjorde för helåret 2003 knappt 24 % av Sveriges totala export. Tjänsteimporten utgjorde ca 27 % av den totala importen.

Kort beskrivning av GATS

WTO:s allmänna tjänstehandelsavtal (General Agreement on Trade in Services, GATS) består av en avtalstext, landspecifika s.k. bindningslistor samt bilagor. Avtalet är ett ramavtal som slår fast vissa allmänna principer och förpliktelser för WTO:s medlemsstater: principen om mest gynnad nation, nationell behandling, insyn och öppenhet i fråga om relevanta lagar och andra författningar som berör tjänstehandel, undantag från avtalsförpliktelserna samt regler för tvistlösning och konsultation. För varje specifik tjänst och sätt att leverera en tjänst (gränsöverskridande handel, konsumtion utomlands, kommersiell etablering och tillfällig personrörlighet) kan ett land välja att göra åtaganden avseende marknadstillträde för utländska tjänsteleverantörer och/eller nationell behandling av desamma. Åtagandena införs i landets bindningslista. Landet kan också ange eventuella begränsningar i de åtaganden som görs, t.ex. licens- eller bosättningskrav för utländska aktörer. Bilagorna behandlar formerna för undantag från principen om mest-gynnad-nation m.m.

Avtalets struktur

Avtalets struktur innebär en positiv listning, dvs. att länderna gör specificerade åtaganden för varje tjänstetyp, leveranssätt och marknadstillträde/nationell behandling. Enligt uppgift ansågs strukturen krånglig redan under förhandlingarna.

Den svenska bindningslistan finns återgiven på svenska i proposition 1994/95:35 om Sveriges anslutning till Världshandelsorganisationen m.m. (del A s. 420). Bindningslistorna anses vara svårbegripliga för en lekman. Enligt uppgift är det dock svårt att på ett korrekt och samtidigt överskådligt sätt redovisa uppgifterna annorlunda, eftersom det är fråga om internationellt överenskomna avtalstexter. I syfte att förbättra förståelsen av GATS informerar Utrikesdepartementet om GATS och utvecklingen i förhandlingarna på sin hemsida.

Som tidigare nämnts ger Utrikesdepartementets referensgrupp för WTO-frågor tillfälle för deltagare från det civila samhället att lämna synpunkter på beslutsunderlaget. Flera särskilda möten har hållits om GATS, där information om EU:s krav och förhandlingsbud samt andra länders krav på Sverige och EU getts. Därutöver har regeringen kontakt med intresserade organisationer och myndigheter. Sveriges och EU:s bud är offentliga, medan kraven till och från andra länder inte är offentliga i detalj då de inbegriper andra länders förhandlingspositioner. Även på WTO:s och Kommerskollegiums hemsidor finns grundläggande information om GATS.

Kontinuerlig liberalisering

Artikel XIX i GATS anger att successiva marknadsöppningar skall ske genom återkommande förhandlingar mellan medlemsländerna, där förhandlingarna sker på bilateral basis. Resultatet gäller emellertid för alla WTO:s medlemsländer enligt mest-gynnad-nationsprincipen. Varje medlemsland väljer självt i vilka sektorer det önskar göra åtaganden och hur långtgående dessa åtaganden

skall vara. Ingressen i GATS-avtalet framhåller varje medlemslands rätt att reglera och införa nya regleringar på sina tjänstemarknader för att uppfylla nationella målsättningar (t. ex. konsument-, hälso- och miljöskydd).

EU lämnade år 2002 listor med förhandlingskrav till 109 WTO-länder. Kraven fokuserar på sektorer där EU är konkurrenskraftigt: affärs- och yrkestjänster, telekommunikationer, post- och kurirtjänster, distribution, byggtjänster, finansiella tjänster, miljö-, transport- och energitjänster. Tillfällig personrörlighet (identifierat som ett offensivt intresse av flera u-länder) framhålls. Ambitionsnivån i kraven skiljer sig åt. De mest omfattande kraven är ställda till andra OECD-länder och mer utvecklade u-länder. De minst omfattande kraven (främst bastjänster som telekommunikationer, finansiella tjänster och transporter) är ställda till mindre u-länder och de minst utvecklade länderna.

EU har i sin tur mottagit krav från 36 andra WTO-medlemmar. Kommissionen presenterade i februari 2003 sitt förslag till bud i förhandlingarna. Det offentliggjordes när det lämnades över till WTO. Innan dess hade den svenska delen beretts nationellt och de svenska förhandlingspositionerna och förhandlingsmaterialet hade diskuterats i Utrikesdepartementets referensgrupp för WTO-frågor. För Sveriges del är finansiella tjänster, telekommunikationstjänster, transport, distribution, byggtjänster, yrkestjänster, miljö- och utvidgade åtaganden för tillfällig personrörlighet de mest centrala delarna.

Det finns möjligheter att återta ett gjort åtagande (artikel XXI). Detta kan ske efter tre år och efter notifiering till WTO. Skälet till treårsregeln är att de reella effekterna av ett åtagande kan dröja en viss tid. Syftet med GATS var att skapa förutsägbarhet för tjänsteleverantörerna och därmed önskades en viss "tröghet" i systemet. Om en medlem vars förmåner påverkas av återtagandet begär detta, skall den ändrande medlemmen inleda förhandlingar i syfte att komma överens om kompensation. Kompensation sker genom nya tjänsteåtaganden eller liberaliseringar i andra sektorer och görs på mestgynnad-nationsbasis. Vidare pågår förhandlingar om införandet av s.k. nödfallsåtgärder (skyddsklausuler) såsom tillbakadragande av ett åtagande, om t.ex. en oväntad och negativ störning av landets ekonomi sker som ett resultat av åtagandet (artikel X).

Offentligt tillhandahållna tjänster

Utgångspunkten för GATS är att WTO:s medlemmar inte skall diskriminera mellan privata tjänsteleverantörer från andra länder eller behandla utländska tjänsteleverantörer sämre än de egna inom de tjänstesektorer som länderna specificerar i de landspecifika bindningslistorna.

Offentliga tjänster ("tjänst som tillhandahålls i samband med utövandet av statliga befogenheter avser varje tjänst som tillhandahålls varken på kommersiella grunder eller i konkurrens"), undantas i avtalstexten (artikel 1:3). Definitionen av offentliga tjänster är resultatet av en kompromiss, eftersom WTO:s medlemsstater hade skilda uppfattningar om omfattningen och utformningen av den offentliga sektorn. Utrikesdepartementets bedömning är att det är sannolikt att en ännu oklarare formulering skulle ersätta dagens om

artikeln skulle öppnas för omförhandling. Inget land har ännu önskat omförhandla artikeln.

Enligt Utrikesdepartementet ställer EU i sitt förhandlingsunderlag till andra WTO-medlemmar inga krav på att komma in på marknader där det råder offentligt monopol men önskar kunna konkurrera på lika villkor i de sektorer där privata aktörer tillåts. EU fastslår att förhandlingskraven inte på något sätt syftar till privatisering av statliga bolag eller nedmontering av offentliga tjänster. Det har som tidigare nämnts kommit ett stort antal krav (36 stycken) på EU, både från i- och u-länder. Kraven är främst ställda till EU generellt och inbegriper en del krav inom hälso- och sjukvårdsområdet. Alla kraven innebär dock att länderna endast önskar liberaliseringar inom de delar som redan är privatiserade.

Tolkningen av GATS-avtalet utgjorde hösten 2003 föremål för fråga (fr. 2003/04:212) från Ingegerd Saarinen (mp) till näringsminister Leif Pagrotsky. Regeringen har inte gjort och avser inte heller att göra åtaganden om öppenhet för utländska tjänsteleverantörer på utbildnings- och sjukvårdsområdet enligt näringsministern. Dock är den svenska positionen att ingen sektor a priori skall uteslutas från GATS-förhandlingarna. Skälet är att utformningen av t.ex. utbildnings-, hälso- och sjukvårdssektorerna varierar mellan olika länder. Vissa länder har en större andel privata tjänster och därmed bör avtalet möjliggöra marknadsöppningar i dessa sektorer.

Enligt näringsministern var utgångspunkten för avtalet att länder skall reducera diskrimineringen mellan olika privata tjänsteleverantörer på basis av nationalitet. Enligt näringsministern bör länder undvika – i de fall då inhemska privata tjänsteleverantörer agerar på en viss marknad – att skydda dessa leverantörer från utländsk konkurrens. GATS tar således inte sikte på balansen mellan privat och offentligt utan handlar om villkoren mellan inhemska och utländska privata konkurrenter. Vidare redovisade näringsministern att varje land kan välja vilka av de egna tjänstesektorerna som skall vara öppna för utländsk konkurrens. Slutligen framhölls att Sverige är en liten öppen ekonomi som är starkt beroende av att kunna exportera och importera tjänster. GATS är därför viktigt för Sveriges tillväxt och välfärd. I vilken grad Sverige bör tillåta såväl inhemska som utländska tjänsteleverantörer att konkurrera på den svenska marknaden avgör Sveriges riksdag, konstaterade näringsministern.

GATS och miljö

GATS bekräftar medlemmarnas rätt att reglera och införa nya regleringar för att uppfylla nationella målsättningar såsom att skydda människors, djurs eller växters liv eller hälsa (ingressen samt artikel XIV). I artikel VI förbinder sig medlemsländerna att, i de sektorer där de gjort åtaganden, administrera dessa på ett rimligt, objektiva och opartiskt sätt. Den anger också att medlemsländerna skall utveckla regler för att säkerställa att olika kvalifikations-, standard- och licenskrav inte utgör onödiga hinder för tjänstehandeln. Enligt uppgift pågår för närvarande förhandlingar om dessa regler.

Genom bindingslistornas uppbyggnad möjliggörs ytterligare skydd i och med att ett land kan göra ett åtagande med tillägg att vissa miljökrav skall gälla för utländska tjänsteleverantörer.

Utvärdering av GATS

GATS (artikel XIX:3) stipulerar att länderna, inför varje ny förhandlingsomgång, skall utvärdera handeln med tjänster, generellt och på sektorsbasis. WTO:s sekretariat, flera av WTO:s medlemsländer och flera internationella bransch- och intresseorganisationer har genomfört analyser. FN:s konferens för handel och utveckling (UNCTAD), har presenterat studier av u-ländernas intressen i förhandlingarna för miljö-, flygtransport-, hälso-, turism- och byggtjänster. UNCTAD och OECD har tillsammans arbetat fram sektorsanalyser till stöd för u-länderna när dessa arbetar fram sina bud. De har även presenterat samlade utvärderingar av tjänstehandeln i u-länderna och deras intressen. Majoriteten av dessa studier har diskuterats i WTO:s tjänstehandelsråd och var även föremål för ett seminarium våren 2002. Enligt uppgift från Utrikesdepartementet är det allmänt sett svårt att få fram statistik om tjänstehandel, inte minst mellan u-länder.

Alkoholförsäljning enligt GATS-avtalet

Som framgår ovan syftar GATS till att skapa icke-diskriminering och förutsägbarhet på de tjänstemarknader som är privata. Genom avtalet förbinder sig WTO:s medlemmar att inte diskriminera mellan privata tjänsteleverantörer från olika länder och att inte behandla utländska tjänsteleverantörer sämre än sina egna (se ovan). Förhandlingarna syftar inte till att avreglera nationella marknader eller att avveckla monopolstrukturer. Det är således upp till varje enskilt land att besluta om marknadsregleringar och monopol, t.ex. för att skydda folkhälsan.

Den tjänstesektor i GATS som berörs vid försäljning av alkohol är distributionssektorn. Det står varje land fritt att undanta försäljning av alkoholhaltiga drycker från avtalet. Sverige har exempelvis gjort ett generellt undantag för detaljstförsäljning av alkoholhaltiga drycker i distributionssektorn.

I de interna EU-förhandlingarna har regeringen varit tydlig med att några åtaganden inte kommer att bli aktuella för Sveriges del när det gäller försäljning av alkoholhaltiga drycker och att Sverige inte stöder krav mot andra länders distributionsmarknader för alkoholhaltiga drycker. Vissa EU-länder har starka exportintressen av exempelvis vin och öl. Enligt uppgift har Sverige där valt att inte motsätta sig att andra medlemsstater verkar för att främja sina egna exportintressen.

Alla EU-företag skall – enligt EU:s önskemål – behandlas på samma sätt som privata inhemska leverantörer i andra länder enligt icke-diskrimineringsprincipen. Exempelvis bör inte licensförfarandet vara mer komplicerat eller kosta mer för utländska än inhemska privata leverantörer.

Nationellt tillverkade produkter bör inte heller ha lättare att bli auktoriserade än utländska produkter.

Utskottets ställningstagande

Som har tagits upp i tidigare avsnitt stöder utskottet helt och fullt en ökad öppenhet när det gäller WTO-förhandlingarna i allmänhet. **Inte minst** när det gäller GATS-förhandlingarna finns det ett självklart intresse av att inhämta synpunkter från samhället i stort. I den ovan nämnda referensgruppen inom Utrikesdepartementet har flera särskilda möten hållits om GATS, vilket har givit ett underlag för regeringens agerande inom EU. Öppenhet är en linje som Sverige har drivit inom EU och som utskottet står bakom.

De svårigheter att förstå bindningslistan som bl.a. påtalats i motion 2003/04:N320 (mp) har utskottet förståelse för. Med hänsyn till att bindningslistan åskådliggör en internationellt överenskommen avtalstext är dock strukturen inte något som kan åtgärdas av ett enskilt land. Svensk översättning är en självklarhet; en sådan redovisades också av regeringen (prop. 1994/95:35) i samband med Sveriges anslutning till Världshandelsorganisationen. Med hänsyn till svårigheterna förutsätter utskottet att **regeringen låter utarbeta en mer pedagogisk version av bindningslistan med svenska åtaganden.**

Från utskottets synpunkt är det viktigt **att svenska tjänsteleverantörer, liksom övriga leverantörer från EU,** skall kunna verka på andra länders tjänstemarknader utan att bli diskriminerade **på basis av nationalitet.** GATS erbjuder **förutsägbarhet i detta avseende när länder väljer att göra åtaganden i någon sektor.** Utskottet poängterar vikten av att GATS inte skall medföra några **begränsningar i medlemsländernas rätt till inhemsk reglering.** Vidare ser utskottet positivt på att GATS ger länder rätt att ändra tidigare åtaganden även om det inte får ske på ett sätt som undergräver själva syftet med avtalet.

En fri och öppen handel med överenskomna spelregler inom tjänstesektorn kan effektivisera ekonomin, främja utveckling inom många områden och motverka korruption. När det gäller offentliga tjänster avser EU:s förhandlingsunderlag enbart de områden där privata aktörer tillåts; inga krav ställs således på de marknader där det råder offentligt monopol. Utskottet är dock medvetet om att definitionen av offentliga tjänster är resultatet av en kompromiss, vilket har gett upphov till diskussioner om den exakta innebörden.

Enligt utskottets mening har GATS en utformning som gör det möjligt för utvecklingsländerna att ansluta sig på ett sätt som överensstämmer med deras förmåga och möjligheter. **Många av de problem som uppstått i u-länder, avseende tjänster, har ägt rum inom sektorer där få eller inga länder gjort några åtaganden i GATS, t.ex. inom vattendistribution.** I många u-länder utgör den privata tjänstesektorn en betydande del av ekonomin. Om nuvarande utvärderingar och analyser **av GATS-åtaganden, i bl.a. u-länder,** är otillräckliga kan ytterligare insatser behöva göras. Även biståndsfinansiering kan vara aktuell, t.ex. när det är fråga om resurssvaga länder.

Varje land måste självt avgöra var det drar gränsen mellan offentliga och privata tjänster. De av motionärerna upptagna hälsovårds- och utbildningssek-

torerna är olika utformade i olika länder; i den mån länderna har privata tjänster på dessa områden kan marknadsöppningar även för utländska tjänsteleverantörer innebära att tjänsterna kan tillhandahållas med större effektivitet. För Sveriges del är det inte aktuellt att göra åtaganden om hälsovård och utbildning. På samma sätt är det viktigt att respektera andra länders önskemål om att inte göra åtaganden inom sektorer av nationellt intresse. Det gäller särskilt tjänstesektorer med såväl offentliga som privata tjänsteleverantörer. Utskottet har – liksom regeringen – åsikten att varje medlemsland självt måste kunna bestämma såväl innehåll och omfattning av de offentliga tjänsterna som de regler som gäller för tillhandahållandet av dem.

När det gäller alkoholrelaterade tjänster är utskottet positivt till att regeringen varit tydlig med att några åtaganden inte kommer att bli aktuella för Sveriges del. Folkhälsosynpunkter väger enligt utskottets uppfattning mycket tungt och måste eftersträvas med de politiska instrument som finns tillgängliga. Från folkhälsosynpunkt gäller målet att få till stånd ett minskat bruk av alkohol.

Mot bakgrund av den utförliga information som redovisats ovan angående tjänstehandelsavtalet och dess hantering anser utskottet att samtliga här upptagna motionsyrkanden bör avslås av riksdagen.

Handel, miljö och sociala frågor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om handel, miljö och sociala frågor med hänvisning till den pågående utvecklingen när det gäller miljö- och arbetsrättsfrågor m.m. *Jämför reservationerna 4 (v, mp) och 5 (kd).*

Motionerna

Kristdemokraterna säger i partimotion 2003/04:K416 att de vill verka för en fortsatt satsning på företagens sociala ansvar inom EU. Det behövs gemensamma riktlinjer för hur etiska koder i näringslivet skall se ut och följas upp. En europeisk dialog om hur ägarstyrningen av företag skall bedrivas bör initieras. Inte minst gäller detta institutionella ägare som exempelvis pensionsfonder.

I kommittémotion 2003/04:U254 (kd) begärs att Sverige skall verka för att handel med varor som har framställts i enlighet med kraven om en hållbar utveckling skall främjas. Sedan toppmötet i Johannesburg år 2002 har begreppet hållbar utveckling kommit upp på den internationella politiska dagordningen. Länderna enades också om att ett ekologiskt långsiktigt hållbart perspektiv skall integreras inom handelspolitiken och generellt inom den internationella politiken.

Globaliseringen bidrar till att näringslivet får allt större inflytande över världsutvecklingen; detta inflytande bör också följas av ett moraliskt ansvar gällande miljöförstöring, kampen för mänskliga rättigheter och korruptionsbekämpning, anser Kristdemokraterna i kommittémotion 2003/04:U351. Motionärerna menar att den svenska regeringen bör följa upp FN:s general-sekreterares förslag om "Global compact" genom ett nära samarbete med det svenska näringslivet om hur etiska uppförandekoder bör utformas. En god kontroll och uppföljning av koderna bör också säkerställas.

I kommittémotion 2003/04:U352 (kd) hävdas att WTO:s dagordning måste breddas så att handelspolitiken görs förenlig med bl.a. sociala villkor och mänskliga rättigheter. Motionärerna menar att detta kan uppnås genom att Internationella arbetsorganisationens (ILO) konventioner om arbetsvillkor får en starkare ställning i världshandelssystemet. Det finns, påpekar motionärerna, en risk för att mänskliga rättigheter används som svepskäl för fortsatt protektionism från industriländerna. Om mänskliga rättigheter skall inkluderas i WTO:s agenda måste det därför finnas tydliga regler som inte lämnar utrymme för ett missbruk.

I motion 2003/04:U253 (v) framhålls att det behövs bindande regler för transnationella företag. Enligt motionären är det ett naturligt steg att arbeta vidare inom FN med internationellt bindande regler för att hålla företag ansvariga vad gäller brott mot såväl mänskliga rättigheter som internationella miljökonventioner. Initiativ som riktlinjerna från OECD, FN:s Global compact eller det svenska Globalt ansvar, vilka bygger på frivillighet, är enligt motionären helt otillräckliga. Internationell rätt gäller inte juridiska personer som företag utan bara stater. Företagens struktur med spridning i flera länder gör det samtidigt svårt att utkräva ansvar med ett nationellt rättssystem.

I kommittémotion 2003/04:N234 (v) argumenterar motionärerna för att regeringen skall verka för införande av en lagligt bindande uppförandekod för svenska företags verksamhet och uppträdande i utvecklingsländer. Denna uppförandekod skall ge företagen riktlinjer när det gäller miljöhänsyn, respekt för mänskliga rättigheter m.m. Den svenska regeringen bör i konsekvensens namn även arbeta för ett införande av en liknande uppförandekod inom Europeiska unionen.

I partimotion 2003/04:MJ474 begär Centerpartiet att regeringen tillsammans med svenska miljöteknikföretag utvecklar en strategi för ökad miljöteknikexport. Motionärerna föreslår bl.a. stimulerande av nätverksbildning mellan miljödrivna företag, myndigheter, högskolor och universitet, bransch- och miljöorganisationer för utbyte av kompetenser. I budgetpropositionen har regeringen aviserat en satsning på ett nationellt centrum för miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport, vilket är välkommet, om satsningen har ett reellt innehåll, anser motionärerna.

I kommittémotion 2003/04:N334 (mp) menar motionärerna att bristen på internationellt bindande regler för företagen har bidragit till att användningen av uppförandekoder i företagen snabbt har ökat. Problemet med uppförandekoderna är enligt motionärerna att koderna inte är lagligt bindande utan frivil-

liga åtaganden och ofta mycket vagt formulerade. Det är först när uppförandekoder har omvandlats till bindande regler, med möjligheter till sanktioner om reglerna bryts, som de har lett till eftersträvat resultat. Det finns därför, enligt motionärerna, behov av att ett bindande regelverk för transnationella företag utarbetas.

I samma motion skriver motionärerna att det ännu inte finns några institutioner som på det globala planet reglerar företagets verksamhet. Regeringen bör därför driva på för att det skall utredas hur ett sådant nationellt och internationellt regelverk inom FN:s ram skulle kunna se ut.

I motion 2003/04:N340 (mp) hävdar motionärerna att det finns många starka skäl till att införa sociala och miljömässiga minimikrav i handelsavtal. Denna fråga bör drivas i WTO. FN-organet ILO har utarbetat förslag om sociala klausuler på global nivå. Motionärerna pekar på problemet att inga länder får införa importrestriktioner som särbehandlar varor utifrån hur de är tillverkade i den mån tillverkningsmetoden inte påverkar varans kvalitet. Vidare föreslås att den svenska regeringen skall driva på så att WTO följer ILO-konventionerna.

Som ett resultat av konsumenternas ökade medvetenhet om företagets skyldigheter att ta hänsyn till bl.a. miljön, har många företag utarbetat principer för sin verksamhet, s.k. uppförandekoder, påpekas det i kommittémotionen 2003/04:N414 (mp). FN-organet ILO har utarbetat uppförandekoder (Code of Practices) för ca tjugo branscher, men motionärerna anser att det är problematiskt att dessa koder inte är lagligt bindande utan endast frivilliga åtaganden. Riksdagen bör besluta om ändring så att dessa koder blir lagligt bindande.

Vissa kompletterande uppgifter

Regler för transnationella företag

Internationella regler avseende mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsvillkor och miljöhänsyn finns i dag genom mellanstatliga avtal och konventioner, t.ex. FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Internationella arbetsorganisationens (ILO) konventioner inom arbetslivsområdet. Enligt uppgift kan det dock finnas problem då dessa ramverk inte beaktas fullt ut. Ett förbättrat genomförande av existerande avtal och konventioner skulle kunna säkerställa att gemensamma mål avseende fattigdomsbekämpning, respekt för mänskliga rättigheter och en hållbar utveckling uppnås.

Internationellt är Sverige ett av de mest pådrivande länderna för att uppnå ökad fokus på frågeställningar om företags sociala och miljömässiga ansvar. Regeringen har välkomnat att ett ökat antal företag arbetar med sociala, miljömässiga och människorättsfrågor på frivillig basis. Frivilliga initiativ bör ses som ett komplement då det legala systemet inte fungerar tillfredsställande. Regeringen prioriterar på kort sikt genomförande av existerande mellanstatliga avtal och dess införlivande i nationell lagstiftning. Det anses även angeläget att skapa samsyn kring riktlinjer för företagets agerande (t.ex. OECD:s

riktlinjer). På längre sikt kommer regeringen enligt uppgift också att verka för att öka möjligheterna att utkräva företagens juridiska ansvar på global nivå, t.ex. att genom FN söka sluta ett internationellt avtal om nationella riktlinjer för företag. Ett sådant arbete kommer även att inkludera EU.

Sveriges engagemang för dessa frågor inkluderar bl.a.:

- FN:s Global compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag,
- ILO m.fl. FN-organ,
- Globalt ansvar, som initierats i Sverige,
- ett antal initiativ inom EU:s respektive WTO:s ramar.

FN:s Global compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag är riktlinjer för transnationella företags verksamhet. Dessa bygger i sin tur på existerande internationella instrument, såsom ILO:s grundläggande konventioner. OECD:s riktlinjer innehåller dessutom en uppföljningsmekanism som innebär att brott mot riktlinjerna kan anmälas till en nationell kontaktpunkt. Den nationella kontaktpunkten är skyldig att undersöka frågan och genom diskussion försöka förmå företaget att följa riktlinjerna. Såväl Global compact som OECD:s riktlinjer för multinationella företag har beskrivits utförligt i utskottets betänkanden 2002/03:NU5 respektive 2000/01:NU9, till vilka hänvisas.

FN:s underkommission för mänskliga rättigheter består av 26 experter, valda efter personlig kapacitet. Deras uppgift är att genomföra studier och lämna rekommendationer till FN:s kommission för mänskliga rättigheter. Fem av experterna har utarbetat ett förslag till normer för mänskliga rättigheter (MR), avsedda att vara bindande för företag. Enligt uppgift reser förslaget viktiga frågeställningar. Samtidigt innehåller det i sin nuvarande form vissa oklarheter. Underkommissionens förslag om MR-normer för företag kommer att granskas noga inom Regeringskansliet inför nästa möte med FN:s kommission för mänskliga rättigheter under våren 2004.

Globalt ansvar (Swedish partnership for global responsibility) initierades av regeringen i början av år 2002. Initiativet är ett samarbete mellan företag, regering och andra delar av samhället i syfte att bidra till främjandet av mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsvillkor, en bättre miljö och korruptionsbekämpning. Globalt ansvar bygger på OECD:s riktlinjer för multinationella företag och principerna i FN:s Global compact. Verksamheten är i ett operativt skede och inkluderar:

- externa aktiviteter som seminarier, föredrag och paneldebatter,
- informationsträffar och utbildning i syfte att öka medvetenheten inom Regeringskansliet, berörda myndigheter m.fl.,
- aktivt deltagande i den internationella policyutvecklingen.

Globalt ansvar syftar till att hjälpa företag att hantera problem i olika delar av världen, t.ex. konflikter, korruption och brott mot mänskliga rättigheter. Utgångspunkten är att många företag har fattat beslut om att ta sig an dessa frågor men är osäkra på hur de rent praktiskt kan agera. Arbetsprogrammet inkluderar en hemsida med information om bl.a. arbetsmetoder, månatliga

seminarier, rapporter i olika delfrågor, möten mellan olika intressenter, information om situationen i olika länder m.m.

Internationella miljöavtal och relationen till WTO

Målet om hållbar utveckling och skydd av miljön anges i ingressen till avtalet om bildande av WTO. Det finns inget särskilt WTO-avtal som handlar om miljöfrågor. Däremot innehåller ett antal WTO-avtal villkor som rör miljöfrågor. I samband med tillkomsten av WTO inrättades en särskild kommitté för handel och miljö.

I Doha kom WTO-medlemmarna överens om att inleda förhandlingar om sambandet mellan handel och miljö på fyra områden:

- relationen mellan WTO-reglerna och internationella miljöavtal (det finns ca 200 sådana avtal),
- utbyte av information mellan WTO och sekretariaten för de internationella miljöavtalen,
- observatörsstatus i WTO för andra internationella organisationer,
- liberalisering av handel med miljörelaterade varor och tjänster.

I deklarationen från ministermötet i Doha återfinns WTO:s mandat att arbeta för en hållbar utveckling genom att främja ett öppet och icke-diskriminerande multilateralt handelssystem som stöder skydd för miljön och främjar hållbar utveckling. Samarbete mellan WTO och FN:s miljöprogram samt andra internationella miljöavtal uppmuntras. Skrivningarna i deklarationen var något av en besvikelse för EU som hade önskat mer offensiv miljöagenda. Enligt uppgift har mandatet från Doha visat sig vara svårtolkat. Diskussionerna i WTO har främst inriktats på att definiera de olika koncepten i mandatet genom att gå igenom relevanta regler i fjorton miljöavtal. Förhandlingarna skall vara klara den 1 januari 2005.

I en rapport från Kommerskollegium om klimat och handel (Climate and Trade Rules – harmony or conflict?) från januari 2004 argumenteras för att en samexistens mellan FN:s konvention om klimatförändringar och WTO:s regelverk bör vara möjlig. Det finns goda möjligheter för länder att använda sig av handelsrelaterade åtgärder inom WTO:s regelverk för att uppfylla åtaganden under Kyotoprotokollet.

Handel med varor med beaktande av hållbar utveckling

I skrivelsen Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling (skr. 2002/03:29) redogörs för besluten vid världstoppmötet och insatser i syfte att nå de mål som ingår i en genomförandeplan. Enligt vad som står i skrivelsen avser regeringen att aktivt fortsätta att verka för att hållbara konsumtions- och produktionsmönster uppnås.

Genomförandeplanen innebär att ett tioårigt ramverk för program tas fram. Ramverket skall stödja regionala och nationella initiativ för hållbara konsumtions- och produktionsmönster. Alla länder skall delta och de industrialiserade

länderna skall gå i täten. De utvecklade länderna åtar sig att mobilisera ekonomiskt och tekniskt stöd till utvecklingsländerna och att bidra till kapacitetsuppbyggnad. På svenskt initiativ finns det även texter om att arbeta för utökade marknader för ekologisk produktion bl.a. genom att främja import av ekologiska produkter från u-länder. Insatserna i Sverige skall präglas av ett ökat livscykel tänkande och av ett ökat informationsflöde om produkter och tjänsters miljöpåverkan m.m.

Skrivelsen behandlades våren 2003 av det sammansatta utrikes- och miljö- och jordbruksutskottet (bet. 2002/03:UMJU1). Det sammansatta utskottet ansåg i fråga om förändrade konsumtions- och produktionsmönster (s. 28) att Sverige bör fortsätta miljöanpassningen av konsumtion och produktion och att Sverige i det globala perspektivet kan bidra med goda exempel på styrmedel, kunskapsuppbyggnad och samverkansformer. Åtgärder som nämns i genomförandeplanen är bl.a. övervaknings- och utvärderingsmekanismer, inbegripet livscykelanalyser och nationella indikatorer för att mäta framsteg. Utskottet konstaterade att ett stort antal åtgärder med den inriktning som genomförandeplanen anger har beslutats i Sverige och inom EU. Vidare betonades att den globala konkurrensen och den ekonomiska och politiska utvecklingen i andra delar av världen är avgörande för vad som är möjligt att uppnå i Sverige inom ramen för hållbar utveckling. Huvudinriktningen bör därför vara att fortsätta sträva efter en internationell, miljöorienterad produktspolitik i syfte att nå enhetliga regler och gemensamma åtgärder för att minska produkters totala miljöpåverkan. Märkningssystem från miljö- och jämställdhetssynpunkt ansåg utskottet vara ett viktigt led i hållbarhetsarbetet. När det gällde miljöteknik ansåg det sammansatta utskottet att det är av stor vikt att erfarenheter och kunskap inom de områden där svensk teknik ligger långt framme i internationella jämförelser tas till vara. I reservationer (m; fp; kd; mp) fördes olika uppfattningar fram när det gällde förändrade konsumtions- och produktionsmönster.

Regeringen arbetar enligt uppgift konkret för att liberalisering av miljörelaterade produkter, teknik och tjänster skall prioriteras inom ramen för bilaterala och multilaterala förhandlingar. Dessa frågor ses som en del i arbetet för att nå en hållbar utveckling, något som även utgör ett övergripande mål för WTO. Sverige eftersträvar att EU har en hög profil i frågan och anser det viktigt att marknadstillträdet också inkluderar miljövänliga varor från u-länder. Problemen i dag består bl.a. i att det inte finns någon definition av miljövänliga varor samt att u-länderna anser att de miljövänliga varor som hittills utpekats är sådan miljöteknik som endast är av exportintresse för i-länder. Varor som kan vara av intresse för u-länder är bl.a. miljövänliga jordbruksprodukter som producerats på ett ekologiskt sätt.

ILO, arbetsrätt och handel

Sverige och EU har länge drivit frågan att ILO:s konventioner och rekommendationer på det arbetsrättsliga området skall uppmärksammas mer inom

WTO:s ram. Inför förhandlingarna i Doha framlade EU ett förslag om att inrätta ett stående forum för diskussion om handel och arbetsrätt i WTO – en fråga som Sverige drivit på. Ingen sådan arbetsgrupp inrättades, men relationen till ILO uppmärksammades i mandatet från Doha. Trots en relativt svag skrivning innebär den, enligt uppgift från Regeringskansliet, att dörren står öppen för ett engagemang så snart medlemsländerna kan enas om formerna för WTO:s roll i arbetet med den sociala dimensionen av globaliseringen.

I februari 2004 publicerades slutrapporten från den av ILO upprättade Världskommissionen om globaliseringens sociala dimension. En del av rapportens betydelse ligger i att den är ett gemensamt resultat av ett arbete som bedrivits av företrädare med olika bakgrund: u- och i-länder, kvinnor och män osv. I rapportens sammanfattning återfinns bl.a. följande huvudpunkter för en vision om förändring:

- en fokusering på människors behov med respekt för mänskliga rättigheter och ”anständigt arbete” (decent work),
- demokratiska och effektiva stater,
- hållbar utveckling,
- produktiva och rättvisa marknader med sunda institutioner i en välfungerande marknadsekonomi,
- rättvisa regler och globalisering med solidaritet,
- ett effektivare FN.

Enligt rapporten börjar arbetet ”hemmavid” i den egna nationen, där strävandena bl.a. bör gälla demokratiska system, yttrande- och föreningsfrihet och – för att kunna föra en fruktbar social dialog – byggande av starka representativa organisationer av anställda respektive arbetsgivare. På den globala nivån bör klara och enhetliga regler finnas för migration. Alla länder bör kunna dra nytta av en ordnad migrationsprocess som balanserar intressena av dem som flyttar, ursprungslandet och det nya landet. På handelsområdet måste hindren för marknadstillträde minskas ordentligt, särskilt när det gäller textil- och jordbruksvaror där u-länderna har sin största styrka.

För att underlätta en samordning inom EU planerar kommissionen att anordna en informell diskussion om rapporten, vilken anses vara mycket relevant för EU:s politik. Därför organiserar kommissionen ett expertmöte för nuvarande och tillträdande medlemsländer i mars 2004. Rapporten bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

I maj 2003 beslutade regeringen om en strategi för Sveriges utvecklingssamarbete med ILO 2003–2006 (UD2003/27552) på grundval av en rapport från Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida). Enligt rapporten skall Sverige och ILO ingå ett samarbetsavtal. Sveriges stöd till ILO:s utvecklingssamarbete bör i ökad utsträckning utgå på programnivå; de fyra program som nämns är Standarder och basprinciper och rättigheter i arbetslivet, Anställning, Socialt skydd och Social dialog. Arbetsmiljöfrågor och rättighetsfrågor nämns som centrala för denna samverkansform.

EU-arbete

Kommissionens meddelande från år 2001 om att främja arbetsrättsliga och sociala mål i en globaliserad värld (KOM/2001/416) slår fast huvuddragen för EU:s målsättningar om handel, arbetsrätt och social utveckling. Ministerrådets prioriteringar lyftes fram i ett särskilt uttalande i november 2001. Bland annat prioriterades stärkande av ILO:s övervakningsmekanismer.

Kommissionen är ordförande för ett europeiskt forum om företags sociala ansvar (European Multi-stakeholder Forum on Corporate Social Responsibility). Forumet samlar europeiska representanter för företag, arbetstagare och det civila samhället till diskussioner i syfte att främja transparens och konvergens i arbetet med företags sociala ansvar. Forumet hade sitt första möte i oktober 2002 och kommer att arbeta fram till sommaren 2004, då en slutrapport med rekommendationer för fortsatt arbete kommer att tillställas kommissionen.

I ett meddelande från maj 2003 (KOM/2003/284) lade kommissionen fram en handlingsplan för modernare bolagsrätt och effektivare företagsstyrning. De centrala mål som eftersträvas är att främja företagets effektivitet och konkurrenskraft och att stärka aktieägarnas rättigheter. Enligt kommissionens förslag skall en samordning ske av medlemsstaternas arbete på området för företagsstyrning, bl.a. uppförandekoder. Samordningen bör inte endast gälla utarbetandet av dessa nationella koder utan också metoderna för att se till att de efterlevs.

Miljöteknikcentrum

För år 2004 ökas de statliga resurserna för miljöteknikområdet med 10 miljoner kronor (prop. 2003/04:1, bet. 2003/04:NU1) för att finansiera dels inrättandet av ett centrum för miljödriven näringslivsutveckling, dels särskilda satsningar inom dessa områden. (För jämförelsens skull skall nämnas att knappt 20 miljoner kronor har använts inom området miljödriven näringslivsutveckling under år 2003.)

I februari 2004 utsåg näringsminister Leif Pagrotsky riksdagsman Claes Roxbergh (mp) att utreda hur ett miljöteknikcentrum skall organiseras. Syftet med ett sådant centrum är att samordna statens insatser inom miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport. Enligt direktiven (dir. 2004:25) för utredningen skall ett konkret förslag på organisationsstruktur, ansvarsfördelning, beslutsformer m.m. lämnas. Organisationsmodellen skall förankras hos de viktigaste aktörerna. Som resultat av ett miljöteknikcentrum emotses att nuvarande insatser för svenska miljöteknikföretags produktutveckling, kommersialisering och marknadsföring på hemmamarknaden och vid export förstärks och effektiviseras. Uppdraget skall redovisas i maj 2004 och målsättningen är att miljöteknikcentrumet på basis av detta underlag skall kunna inrättas i september 2004.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser positivt på att frågan om sambandet mellan handel, miljö och sociala frågor m.m. har kommit upp i olika forum och i olika sammanhang. Initiativ har tagits på flera håll. Utskottet har förhoppningen om att dessa initiativ speglar ett brett och djupt engagemang såväl i Sverige som internationellt.

Vidare kan konstateras att en strategi och en organisation för ökad svensk miljöteknikexport håller på att utvecklas, vilket är tillfredsställande.

Respekt för mänskliga rättigheter, rättvisa och social utveckling måste i första hand åstadkommas nationellt. Men WTO-avtalen bör understödja och främja de bredare utvecklingsmålen. Förhandlingarna i WTO innebär en möjlighet att utveckla ett brett regelverk som svarar mot de nya krav som globaliseringen ställer. Utskottet stöder inriktningen att WTO-förhandlingarna skall bidra till en hållbar ekonomisk, social och ekologisk utveckling för jordens alla länder.

Utskottet är medvetet om att frågan om handel och miljö är känslig i förhållandet mellan industriländer och utvecklingsländer och att det föreligger svårigheter att hitta en balanserad lösning. Många utvecklingsländer ser de krav som reses från industriländernas sida beträffande miljöhänsyn mer som förtäckta protektionistiska strävanden än som verklig omsorg om miljövärdena. I de pågående förhandlingarna i WTO bör slås fast att handelsreglerna inte får motverka FN:s regler på miljöområdet.

ILO:s konventioner om arbetsvillkor måste få en starkare ställning inom världshandelssystemet. En förutsättning för att inte industriländernas krav på respekt för grundläggande arbetsvillkor även i utvecklingsländerna skall upplevas som en form av protektionism är en närmare dialog mellan WTO och ILO. Sverige bör fortsätta att inom EU:s ram stödja den ovan nämnda utvecklingen i riktning mot ett ökat samarbete mellan bl.a. WTO och ILO. Det är värt att notera att konsumentkraven i industriländerna kan fungera som ett instrument för att driva fram bättre arbetsvillkor i de multinationella företagen som har verksamhet i utvecklingsländerna. Vidare anser utskottet att det är positivt att Sverige är på väg att ingå ett samarbetsavtal med ILO i syfte att förstärka organisationen och få till stånd en ökad dialog mellan Sverige och ILO angående bl.a. kompetens och metoder.

Internationella regelverk på områden som mänskliga rättigheter, grundläggande rättigheter i arbetslivet och en hållbar miljö föreligger genom mellanstatliga avtal och konventioner såsom FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och ILO:s konventioner. Enligt utskottets sätt att se är problematiken inte en fråga om brist på internationella ramverk utan om brist på politisk vilja att tillämpa reglerna inom vissa länder.

FN:s Global compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag är av stor vikt för att fästa uppmärksamheten på problemen i skärningspunkten mellan handel och miljö respektive handel och mänskliga rättigheter. Liksom tidigare ser utskottet positivt på initiativet Globalt ansvar, som innebär nya vägar att angripa problemen. Angreppssättet betyder att frågorna konkretise-

ras ned på företagsnivå. Svenska företag kan som ambassadörer på ett konkret sätt förmedla till andra länder hur Sverige ser på mänskliga rättigheter och ett gott arbetsliv. Utskottet stöder regeringens arbete med att förmå fler företag att ansluta sig till Globalt ansvar. Även myndigheter bör inkluderas. Genom att enskilda svenska företag tar problemen på allvar och visar att de är socialt och etiskt medvetna kan de också skaffa sig konkurrensfördelar. Företagens egna engagemang är av stor vikt anser utskottet. Detta innebär dock inte att frivillighet kan ersätta väl fungerande lagar och regler.

Det är rimligt att införa en uppförandekod som innebär bestämda riktlinjer när det gäller miljöhänsyn, arbetsvillkor, respekt för mänskliga rättigheter m.m. Enligt utskottets uppfattning finns det flera skäl för att Sverige skall verka för att en uppförandekod av bindande natur på sikt inrättas inom OECD. Därigenom blir det samma regler för alla OECD-ländernas företag, oavsett var de är verksamma i världen. Vidare har OECD en lång tradition att upprätta sådana regler. Konsumenterna har också ett ansvar att granska företagen och genom sina inköp styra företagen i önskad riktning.

Med det anförda avstyrker utskottet samtliga här behandlade motionsyrkanden.

Vissa EU-frågor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden rörande vissa EU-frågor med hänvisning till pågående arbete inom EU när det gäller den inre marknadens funktionssätt. *Jämför reservation 6 (m, fp, kd, c).*

Motionerna

I motion 2003/04:K419 skriver Folkpartiet att den inre marknaden och den ekonomiska integrationen är grunden och startpunkten för samarbetet inom EU. Skattepolitiken är en viktig del i den ekonomiska politiken och dess funktion är att finansiera offentliga utgifter. Men eftersom EU-ländernas offentliga sektorer är olika både till storlek och inriktning anser Folkpartiet att det inte finns anledning att besluta om gemensamma skattesatser på EU-nivå. Motionärerna vill dock lyfta fram ett undantag, nämligen gemensamma miniminivåer för miljöavgifter, i syfte att minska gränsöverskridande miljöförstöring. Regelbundna uppföljningar med mätbara kriterier (s.k. benchmarking) är enligt motionärernas mening en bättre väg att gå än via detaljerad lagstiftning.

Integreringen av tjänstemarknaderna inom EU har hittills fungerat dåligt, sägs det i partimotion 2003/04:K416 (kd). Sektorn omfattar ca 70 % av EU:s bruttonationalprodukt och sysselsättning. Kristdemokraterna vill därför skapa ett europeiskt ramverk för tjänstehandeln, där alla hinder för konkurrens inom transport-, turism- och byggnadsmarknaderna måste undanröjas. Vidare efter-

lyses en handlingsplan för de finansiella tjänsterna med syftet att tillgången på riskkapital skall öka.

Den inre marknaden är långt ifrån förverkligad, sägs det vidare i motionen. Det är därför nödvändigt att fortsätta avregleringen av energi- och transportmarknaderna, vilket kommer att ge spridningseffekter på hela den europeiska ekonomin.

Vissa kompletterande uppgifter

Inre marknaden

Den inre marknaden utgör ett av fundamenten i EU-samarbetet. En effektiv inre marknad är en förutsättning för att EU skall kunna nå det strategiska målet att vara världens mest konkurrenskraftiga, dynamiska och kunskapsbaserade ekonomi år 2010 med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning (Lissabonmålet). Inte minst med hänvisning till den förestående utvidgningen av EU är Lissabonstrategin viktig.

Nedan har listats ett antal viktiga punkter för den inre marknadens utveckling, vilka har anknytning till motionskraven.

– År 2003 presenterade kommissionen en ny strategi i syfte att få den inre marknaden att växa och fungera i takt med utvidgningen och möjliggöra att Lissabonmålet uppnås år 2010. Bland annat uppmärksammas fri rörlighet, reduktion av skattehinder, förbättrande av villkoren för företagande och förenkling av regelverket.

– Ett nytt nätverk för problemlösning på den inre marknaden (Effective Problem Solving in the Internal Market, SOLVIT) startades i juli 2002. SOLVIT är en elektronisk och Internetbaserad vidareutveckling av ett äldre nätverk för att lösa frågor om handelshinder. SOLVIT har under år 2003 varit framgångsrikt, uppges det, och en stor andel av de handelshinder som förts in i databasen har kunnat lösas. Antalet ärenden förväntas öka som en följd av utvidgningen och även på grund av att databasen kommer att öppnas för andra berörda organisationer.

– Inom de områden där harmoniserad gemensam lagstiftning saknas skall principen om ömsesidigt erkännande tillämpas, dvs. en vara eller tjänst som lagligt produceras i ett medlemsland skall även godkännas i andra medlemsländer, såvida inte tvingande hänsyn av allmänt intresse motiverar att nationella regler upprätthålls. För att få principen att fungera har kommissionen uppmanat nuvarande och blivande medlemsstater att införa klausuler om ömsesidigt erkännande i sina nationella lagstiftningar.

– EU-arbetet har haft en viktig roll när det gäller att öppna offentliga monopol i medlemsstaterna för konkurrens, särskilt på energi-, transport- och telekommunikationsmarknaderna. Sverige har varit drivande i detta arbete och ligger jämfört med andra medlemsstater långt framme i avregleringsprocessen, både vad gäller tidpunkten för avreglering samt omfattningen av konkur-

rensutsättningen. Regeringen har uppdragit åt Konsumentverket att se närmare på vilka konsekvenser de nyligen konkurrensutsatta marknaderna har medfört och väntas medföra för konsumenterna. Uppdraget löper från år 2002 till år 2005. Hittills har Konsumentverket undersökt elmarknadens respektive telemarknadens konsekvenser för konsumenterna.

– Ett ”paket” för el och gas på inre marknaden antogs i juni 2003. Paketet innehåller två direktiv och en förordning för gränsöverskridande handel och syftar till att skapa likvärdiga konkurrens- och marknadsvillkor inom el- och naturgassektorn (2002/54/EG), (2003/55/EG), (EG/1228/2003). Förordningen trädde i kraft i augusti 2003 men skall tillämpas fr. o. m. juli 2004. En utredare (informationschefen Sten Kjellman) har tillkallats av regeringen för att analysera den fortsatta utvecklingen på el- och naturgasmarknaderna (dir. 2003:22). Han redovisade i slutet av år 2003 betänkandet El- och naturgasmarknaderna – europeisk harmonisering (SOU 2003:113). Där lämnas förslag på de författningsändringar som krävs i ellagstiftningen respektive i naturgaslagstiftningen för att införliva direktiven i svensk rätt. Vidare ges i betänkandet förslag på hur de rapporteringar som krävs enligt direktivet skall genomföras.

– När det gäller transportsektorn har mål ställts upp för användning av förnybara energikällor. Enligt direktivet (2003/30/EG) om främjande av användningen av biodrivmedel eller andra förnybara drivmedel har en referensnivå på 2 % för år 2005 och 5,75 % för år 2010 antagits avseende energiinnehåll för ersättning av bensin och dieselolja för transporter.

– Det tredje luftfartspaketet och det s.k. Single Sky-paketet har nyligen antagits. Det andra järnvägspaketet (främst godstrafik) behandlas i en förlikningsprocess. Det tredje järnvägspaketet som uppges innehålla förslag till marknadsöppningar för internationell persontrafik skall presenteras i mars 2004. Ett reviderat förslag om upphandling av kollektivtrafik kommer att presenteras inom kort.

– På området för offentlig upphandling var regelverket tidigare svåröverskådligt. Rådet antog i mars 2003 en gemensam ståndpunkt beträffande förslag till nytt direktiv om offentlig upphandling och ett nytt direktiv om upphandling inom områdena vatten-, energi-, transport- och postsektorerna. Efter ett flertal ändringsförslag från Europaparlamentet har en förlikningskommitté i december 2003 antagit ett gemensamt utkast som kommer att överlämnas till rådet och Europaparlamentet för antagande. Vidare har kommissionen inlett en översyn av de två direktiven om rättsmedel vid överträdelse av reglerna om offentlig upphandling och om upphandling inom vatten-, energi-, transport- och telekommunikationssektorn och har för avsikt att lägga fram förslag till ändrade direktiv under år 2004.

– Moderniseringen av gemenskapens konkurrensregler innebär att ett nytt system kommer att införas, vilket syftar till att föra ut mer av tillämpningen av konkurrensreglerna till nationell nivå. En ny tillämpningsförordning (EG/1/2003) för artiklarna 81 och 82 i Romfördraget antogs av rådet i slutet

av år 2002. Förordningen, som syftar till att effektivisera och modernisera tillämpningen av konkurrensreglerna, träder i kraft den 1 maj 2004. För att få till stånd en enhetlig tillämpning av reglerna kommer kommissionen och de nationella konkurrensmyndigheterna att samarbeta i ett nätverk. (Regeringens proposition 2003/04:80 om moderniserad konkurrensövervakning behandlas av näringsutskottet under våren 2004.) Vidare fick det nybildade konkurrenskraftsrådet vid Europeiska rådets möte i mars 2003 ett horisontellt ansvar för konkurrenskraftsfrågor. Ambitionen är att konsekvenser för näringslivets konkurrenskraft i högre grad skall beaktas inom andra rådsformationer. En ny integrerad strategi presenterades på rådets möte i november 2003 (KOM/2003/704). Meddelandet innehåller olika förslag för att konkurrenskraftsaspekter skall uppmärksammas mer.

– Frågan om gemenskapspatentet togs senast upp vid möten med konkurrenskraftsrådet i november 2003 och i mars 2004. Medlemsstaterna har emellertid inte kunnat enas om de utestående frågorna. Det irländska ordförandeskapet skall nu överväga hur frågan fortsättningsvis skall hanteras.

– I takt med att den inre marknaden utvecklas strävar fler och fler företag efter att etablera sig på europeisk nivå. Att driva företag och ta hänsyn till 15 (snart 25) olika system för företagsbeskattning innebär problem för företagen. När det gäller företagsbeskattningen kommer kommissionen att föreslå en översyn av direktivet om moderbolag och dotterbolag med syfte att dubbelbeskattning skall avskaffas inom EU. Vidare kommer enligt uppgift att föreslås en översyn av fusionsdirektivet, varigenom omstruktureringen av företag understöds och dubbelbeskattning undviks. På längre sikt kommer kommissionen att föreslå en gemensam konsoliderad bolagsskattebas på EU-nivå. När det gäller moms kommer kommissionen att lägga fram ett meddelande om ytterligare åtgärder för att modernisera och förenkla gällande system.

– För att utvecklingsländerna skall få hjälp att komma in på EU:s marknader har EG-kommissionen öppnat en Internettjänst med information om tullar, ursprungsregler och handelsstatistik. EU:s helpdesk på området har tillkommit på svenskt initiativ. Enligt uppgift skall databasen i ett senare skede också innehålla uppgifter om andra krav, exempelvis hälsokrav, som EU-länderna ställer på en produkt.

Direktivförslag om tjänstehandel

I januari 2004 presenterades kommissionens förslag (KOM/2004/2) till direktiv om tjänster på den inre marknaden. Direktivförslaget är ett led i Lissabonprocessen och har föregåtts av ett meddelande om strategin för tjänster samt en rapport om situationen för tjänster på den inre marknaden.

I rapporten från år 2002 konstaterar kommissionen att det är mottagarna av tjänster, främst konsumenterna, som drabbas när den inre marknaden inte fungerar tillräckligt väl. Eftersom tjänster är integrerade i hela ekonomin, påverkar hindren inte bara de drabbade sektorerna. Hindren är kostsamma för tjänsteföretagen, som inte sällan är små eller medelstora företag. Ofta påver-

kar ett flertal regelverk tjänstens olika komponenter. Information om regelverken är inte sällan svårtillgänglig. Ytterligare ett problem är att medlemsstaterna saknar förtroende för kvaliteten inom de övriga rättssystem.

Direktivförslaget utgörs av ett ramdirektiv för tjänstehandel på den inre marknaden. Syftet med direktivet är att fastställa en rättslig ram som undanröjer hinder för etablering för leverantörer av tjänster och för den fria rörligheten för tjänster samt att skapa rättslig säkerhet för både leverantörer och mottagare av tjänster. Förslaget har ett horisontellt angreppssätt och är tillämpligt på alla tjänster med undantag för finansiella tjänster, elektroniska kommunikationstjänster och vissa transporttjänster. Direktivet skall inte heller tillämpas på skatteområdet med undantag för diskriminerande skatter.

I regeringens faktapromemoria över direktivförslaget (2003/04:FPM60) sammanfattas innebörden av förslaget och redovisas den svenska ståndpunkten. Regeringens grundinställning till direktivet är positiv, då ökad rörlighet och integrering av tjänstesektorn är av betydelse för konkurrenskraften. Dock måste en grundlig analys göras av tillämpningsområdet för ursprungslandsprincipen och dess undantag. Detta gäller bl.a. tjänster som är förbehållna vissa utvalda leverantörer, t.ex. Apoteket AB och AB Svensk Bilprovning.

Direktivförslaget presenterades på konkurrenskraftsrådets möte i mars 2004. Vid rådsmötet välkomnade samtliga medlemsstater förslaget och konstaterade att ett omfattande nationellt analysarbete kommer att krävas.

På fråga om alkoholpolitiken från Gabriel Romanus (fp) i riksdagens frågestund (prot. 2003/04:85) svarade statsminister Göran Persson att en statsrådsgrupp är etablerad för att gå igenom frågan om tjänstedirektivförslaget. Det handlar inte bara om alkohol utan även om tjänster från Apoteksbolaget, Bilprovningen, AB Svenska Spel, vatten- och avloppssystem m.m. sade statsministern och redovisade sin föresats att få bort idén att allt skall konkurrensutsättas och betraktas som del av en marknad.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har ingen annan uppfattning än motionärerna när det gäller önskvärdheten av att stärka den inre marknaden. Som redovisas ovan pågår ett stort antal åtgärder med syfte att effektivisera regleringen av den inre marknaden. Avreglerings- och harmoniseringsåtgärder fortgår i syfte att öka konkurrenskraften inom unionen. Betydande framsteg har gjorts inom ramen för Lissabonstrategin, bl.a. skapandet av en gemensam energimarknad för hushåll och företag, uppgörelsen om ett gemensamt europeiskt luftrum, vissa beskattningsfrågor m.m. Rådet enades under år 2003 om nya direktiv på upphandlingsområdet, bl.a. inom energi- och transportsektorn. Det måste beklagas att någon överenskommelse om gemenskapspatentet inte kom till stånd vid konkurrenskräftsrådets möte i mars 2004; detta är bakslag som kan inverka på Lissabonprocessens trovärdighet. När det gäller tjänstehandel anser utskottet att det nya direktivförslaget måste prövas noggrant från olika utgångspunkter.

Enligt utskottets uppfattning finns det vissa tjänster som det inte är lämpligt att konkurrensutsätta.

Med hänsyn till den utveckling som pågår inom EU rörande den inre marknadens funktionssätt m.m. anser utskottet att det inte är påkallat med något riksdagens uttalande i dessa frågor. De aktuella motionsyrkandena avstyrks därmed.

EU:s förbud mot försäljning av snus

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande beträffande EU:s förbud mot försäljning av snus med hänvisning till att frågan prövas av EG-domstolen.

Motionen

I motion 2003/04:N285 (m) framhålls att det finns behov av ytterligare åtgärder för att påskynda avskaffandet av EU:s förbud mot försäljning utomlands av svenskt snus. Motionärerna anser att regeringens yttrande till EG-domstolen, som nu gör en rättslig prövning av frågan, bör kompletteras med ett politiskt agerande. Bland annat krävs att frågan drivs av de svenska företrädarna inom EU, t.ex. i ministerråd, kommittéer och i kommissionens arbetsgrupper.

Vissa kompletterande uppgifter

Tidigare riksdagsbehandling

Frågan om förbud för Sverige att exportera snus inom EU behandlades av utskottet år 2003 (bet. 2002/03:NU5 s. 33). Inom EG-domstolen pågick då en prövning av frågan om snusexport inom EG. En utförlig beskrivning av sakförhållandena och målet återfinns i det nämnda betänkandet, till vilket hänvisas.

Utskottet konstaterade att det finns olika aspekter på det aktuella förbudet om export av snus, nämligen hälso-, konkurrens- och näringslivsaspekter men också frågan om gemenskapsrättens grunder. Den fria rörligheten av varor, tjänster, personer och kapital är av avgörande betydelse för förverkligandet av en gemensam inre marknad, ansåg utskottet. Därför menade utskottet att förbud mot försäljning av snus över gränserna inom unionen inte är förenligt med principen om den fria rörligheten av varor. Ett enligt utskottet hävdade att det är fullständigt ologiskt att snusförsäljning är förbjuden i övriga EU, medan ett antal produkter som är långt mer hälsovådliga kan cirkulera fritt på den inre marknaden. Enligt utskottets mening borde regeringen – med utgångspunkt i EU:s fyra friheter – i yttrande till EG-domstolen kraftfullt argumentera mot snushandelsförbudet och även i övrigt verka för att EU:s illa

underbyggda förbud skyndsamt avskaffas. Utskottet uttalade förhoppningen att domen i EG-domstolen kommer att gå Sverige till mötes.

Utvecklingen i fråga om förbudet för Sverige att exportera snus

Utöver det ovan nämnda målet (C-434/02) har ett nytt mål med ungefärligen samma frågeställning (C-210/03) kommit till EG-domstolen efter begäran om förhandsbesked från en domstol i Storbritannien. Den engelska domstolen vill få klarhet i dels om förbudet mot saluföring av snus (enligt artikel 8 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/37/EG om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillverkning, presentation och försäljning av tobaksvaror) är giltigt, dels om de nationella bestämmelserna i Storbritannien är förenliga med gemenskapsrätten.

Den svenska regeringen har avgivit skriftliga yttranden i bägge målen. Regeringens inställning är att hälsoaspekten borde kunna tillgodoses på ett mindre ingripande sätt, t.ex. genom märkningsbestämmelser och informationsinsatser. Eftersom saluföringsförbudet inte är förenligt med bestämmelserna om den fria rörligheten för varor anser regeringen att varken gemenskapslagstiftaren eller andra medlemsstater har rätt att vidta en så ingripande åtgärd som ett saluföringsförbud.

Även kommissionen, rådet, Europaparlamentet och flera medlemsstater har avgivit yttranden – dessa yttranden går enligt uppgift inte den svenska uppfattningen till mötes.

Muntlig förhandling i båda snusmålen är utsatt till den 8 juni 2004.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin uppfattning från föregående år. Det finns ett antal olika aspekter på det nuvarande förbudet för Sverige att exportera snus inom EU. Det rör sig om hälso-, konkurrens- och näringslivsaspekter men också om gemenskapsrättens grunder. Den fria rörligheten av varor, tjänster, personer och kapital är av avgörande betydelse för förverkligandet av en gemensam inre marknad. Att den inre marknaden fungerar väl är särskilt viktigt för små och utrikeshandelsberoende länder. Ett förbud mot försäljning av snus över gränserna inom unionen är inte förenligt med principen om den fria rörligheten av varor. Det är ologiskt att snusförsäljning är förbjuden i övriga EU, medan ett antal produkter som är långt mer hälsovådliga kan cirkulera fritt på den inre marknaden.

Även om det av folkhälsoskäl kan finnas skäl att på gemenskapsnivå reglera handeln med snus (åldersgränser, varningstext, föreskrifter etc.) finns det enligt utskottets uppfattning inte tillräckliga grunder för att inskränka den fria rörligheten.

Utskottet anser i likhet med regeringen och motionärerna att EU:s snus-handelsförbud bör avskaffas. Med hänsyn till att frågan prövas av EG-domstolen och att alla de ingående aspekterna noggrant kommer att vägas i ett

gemenskapsperspektiv anser utskottet att något tillkännagivande till regeringen inte är aktuellt. Med hänvisning till vad som anförts avstyrks motionen.

Exportkreditfrågor

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden om exportkreditfrågor med hänvisning till Exportkreditnämndens reviderade miljöpolicy och ökade öppenhet. *Jämför reservation 7 (kd, v, c, mp).*

Motionerna

I Kristdemokraternas kommittémotion 2003/04:U254 förordas att verksamheten i OECD-ländernas exportkreditnämnder miljöanpassas. Varje år genomför u-länderna med hjälp av finansiering från OECD-ländernas exportkreditnämnder investeringar i nya energi- och transportsystem vilka i huvudsak är fossilbaserade. Endast ett fåtal av OECD-länderna har emellertid ställt upp miljökrav för sina exportkreditnämnder. Motionärerna anser därför att gemensamma miljöregler skall utarbetas och antas av OECD-ländernas exportkreditnämnder.

I partimotion 2003/04:MJ400 (kd) begärs att en obligatorisk miljöprövning skall föregå alla beslut om statliga exportkrediter. Motionärerna understryker att miljöhänsyn borde vara ett av de viktigaste kriterierna när man beslutar om finansiering av projekt i utvecklingsländerna. Exportkreditnämnden (EKN) har en miljöpolicy för garantigivning, men den innebär enligt motionärerna endast att det är möjligt att göra en miljögranskning.

I motion 2003/04:N272 (kd) föreslås att en obligatorisk miljöprövning skall föregå alla beslut om statliga exportkrediter och exportgarantier.

I motion 2003/04:331 (mp) framhålls att det ur demokratisk synvinkel är oacceptabelt att verksamheten inom EKN och AB Svensk Exportkredit hemligstämplas. Motionärerna kräver ökad öppenhet med undantag för en i vissa skeden ren affärs- och konkurrensbetingad sekretess. Riksdagen, folkrörelserna och miljöorganisationer bör få tillgång till information i förväg så att de kan påverka kreditgivningen innan beslut har fattats.

EKN:s nuvarande miljöpolicy lider av ett antal brister. Enligt motionärernas uppfattning är det viktigt att införa en obligatorisk miljögranskning för samtliga projekt som kan antas få negativa miljökonsekvenser, oavsett projektets storlek, och att utarbeta tydliga riktlinjer för vilka negativa miljöeffekter som inte kan accepteras.

Exportkreditnämndens fordringar är de största fordringar som svenska staten har kvar; fattiga länders övriga skulder till Sverige är i stort sett avskrivna. Motionärerna anser att Sverige bör finna former för att skriva av även EKN:s fordringar och att EKN bör se över sin kreditgivning, så att inte de berörda länderna faller tillbaka i en skuldfälla.

Den svenska politiken för global utveckling innebär en tydlig markering av att handelspolitiken inte får motverka en förbättring av villkoren för fattiga människor i andra länder. Motionärerna framhåller därför att den svenska regeringen bör ge de aktuella svenska ambassaderna i uppdrag att intensifiera samarbetet med u-ländernas lokala miljö- och människorättsorganisationer för att utreda de förväntade effekterna av de investeringar som svenska företag och intressen planerar i dessa länder.

Sverige bör enligt motionärerna arbeta aktivt inom OECD för att få till stånd en bättre miljö- och etikhänsyn vid exportkreditgivning. Ett flertal organisationer i OECD-länderna har arbetat för att försöka påverka OECD:s arbete med att ta fram gemensamma riktlinjer för ländernas exportkreditmyndigheter.

I motion 2003/04:N334 (mp) sägs att en verkningsfull åtgärd vore att förändra reglerna så att offentlig kredit- och garantigivning från EKN och Svensk Exportkredit enbart kan accepteras för bolag som lever upp till en rad grundläggande regler för exempelvis arbetsrätt, miljökrav och mänskliga rättigheter.

Vissa kompletterande uppgifter

OECD har arbetat med frågan angående miljöhänsyn vid statsstödd exportfinansiering i flera år. Riktlinjer på detta område presenterades år 2001 men kunde inte accepteras av alla OECD-länder. Flertalet OECD-länder, inklusive Sverige, har dock sedan dess på frivillig basis tillämpat gemensamma tillvägagångssätt samt utbytt information och erfarenheter inom OECD:s arbetsgrupp för exportkrediter. Förhandlingarna om skärpta riktlinjer slutfördes under år 2003, och i december samma år beslutade OECD:s råd att anta en rekommendation om miljöhänsyn vid statsstödd exportfinansiering. Redan dessförinnan har dock flertalet av OECD:s medlemsländer rapporterat att de nationellt har infört miljökrav vid statsstödd exportfinansiering. EKN införde miljökrav redan år 2000.

Vidare finns det en överenskommelse inom OECD om att finansiering till skuldtyngda fattiga länder endast lämnas för produktiva utgifter.

EKN gör en miljöprövning som föregår beslut om statliga exportkreditgarantier sedan år 2000. Som en följd av OECD:s rådsbeslut i december 2003 kommer miljöprövningen att anpassas och utvecklas. Grunden för miljöprövningen är att de projekt som kan ha potentiell negativ miljöpåverkan skall miljögranskas. Processen inleds med att kategorisera olika projekt i klasser. Ett projekt som antas kunna ha stark negativ miljöpåverkan kategoriseras i klass A. För samtliga projekt som bedömts tillhöra klass A kräver EKN en miljökonsekvensbeskrivning enligt internationell (Världsbankens) standard. Exempel på projekt i klass A är större dammar och gruvor. Ett projekt som kan antas ge upphov till något mindre miljöpåverkan kategoriseras i klass B. Projekt och projektrelaterad export som bedömts tillhöra klass A och klass B miljögranskas av EKN. Om det finns särskilda skäl, kan dock även andra

affärer eller projekt komma att miljögranskas, t.ex. när lokaliseringen är känslig.

För att skydda svenska leverantörers intressen är affärssekretessen en väsentlig fråga vid exportkreditgivning. Samtidigt är det viktigt att eftersträva ökad öppenhet. Stor öppenhet kan innebära problem för svenska leverantörers konkurrensintressen. Det krävs således en lämplig avvägning av dessa två intressen.

År 2003 genomförde EKN senast en omfattande kundundersökning. Svarefrekvensen var glädjande hög, och nämnden fick därigenom ett gott underlag för sin utvecklingsverksamhet. Kundernas omdömen var på flertalet områden positiva, och de brister som påtalades rättas successivt till enligt vad som står i årsredovisningen för år 2003. Enligt regleringsbrevet till EKN avseende budgetåret 2004 skall nämnden förbättra informationen om sin verksamhet till kunderna och satsa på ökad öppenhet gentemot allmänheten.

Information om EKN redovisas på nämndens hemsida. Vidare lämnas i årsredovisningen en bred information om verksamheten, inklusive en rapport om miljökonsekvenser och sociala konsekvenser av de A- och B-projekt som garanterats. EKN kräver också att information om miljökonsekvenser offentliggörs vid granskningen av projekt i klass A.

EKN har en policy att i sin verksamhet ta hänsyn till de skuldtyngda, minst utvecklade ländernas situation. Endast produktiva utgifter skall komma i fråga för dessa länder. Ansökningar avseende affärer med dessa länder prövas enligt särskilda riktlinjer som EKN utvecklat på uppdrag av regeringen.

Enligt regleringsbrevet skall EKN fortsätta att utveckla frågor angående etisk hänsyn. Med etisk hänsyn avses främst hänsyn till miljö, antikorrup­tion och sociala frågor. Det kan vidare nämnas att EKN informerar sina kunder om initiativet med Globalt ansvar och OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Sverige har inom OECD aktivt bidragit till att nå en överenskommelse om miljöhänsyn vid exportfinansiering. Även andra etiska regler som sociala frågor, mänskliga rättigheter, antikorrup­tion, hänsyn till fattiga länder har diskuterats inom OECD. Sverige har bl.a. föreslagit att det vid bedömningar av miljöhänsyn i större utsträckning än i dag skall tas hänsyn till sociala frågor, men fick inte gehör för denna uppfattning bland övriga medlemsländer i OECD.

Den statsstödda verksamheten inom EKN och AB Svensk Exportkredit får enligt regler från WTO, OECD, EU och svensk lagstiftning inte subventioneras utan den skall bära sina egna kostnader.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser positivt på EKN:s reviderade miljöpolicy, vilken i sin nya lydelse har tillämpats från den 1 juli 2002. Miljöprövningen kommer ytterligare att utvecklas med hänsyn till OECD:s rådsbeslut i december 2003. Ovan har beskrivits hur miljögranskningen går till vid exportprojekt med risk för negativ miljöpåverkan.

Det är också positivt att EKN fortsätter att utveckla frågor angående etisk hänsyn, bl.a. rörande antikorruption och sociala frågor.

När det gäller motionskraven om att all offentlig kredit- och garantigivning skall villkoras så att endast företag som uppfyller grundläggande regler för mänskliga rättigheter, arbetsrätt och miljö kan åtnjuta sådana krediter, vill utskottet erinra om att EKN informerar sina kunder om OECD:s riktlinjer för multinationella företag och om initiativet Globalt ansvar. Utskottet anser att den nu tillämpade policyn bör prövas under viss tid innan ytterligare åtgärder övervägs på detta område.

En eventuell diskussion om frågeställningen kring nya bindande regler bör enligt utskottets mening föras på internationell nivå, så att inte enbart de svenska företagens konkurrenskraft påverkas.

En förbättrad information och ökad öppenhet från EKN:s sida är enligt utskottets uppfattning av stort värde. Den nya tekniken kan bidra till att informationen lättare sprids. Utskottet noterar vidare med tillfredsställelse att EKN har en policy att ta hänsyn till de skuldyngda minst utvecklade ländernas situation.

Den av EKN senast genomförda kundundersökningen är en grund för kundinriktade åtgärder, vilka ytterligare kan förbättra verksamheten.

Därmed avstyrker utskottet samtliga här behandlade motioner i aktuella delar.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. WTO-frågor (punkt 2)

av Ingegerd Saarinen (mp).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:N320 yrkandena 1 och 2 och 2003/04:N340 yrkandena 2–9, 13 och 16 och avslår motion 2003/04:U351 yrkandena 4 och 5.

Ställningstagande

Trots problemen och splittringen mellan i- och u-länder vid WTO-förhandlingarna i Cancún finns det skäl att försöka få till stånd ett återupptagande av förhandlingarna. Då bör WTO på allvar rätta till de olika problem som har konstaterats av frivilligorganisationerna, utvecklingsländernas regeringar m.fl. Kritiken gäller bl.a. avsaknad av politiska, etiska och sociala mål för WTO, bristande öppenhet och avsaknad av reellt inflytande för utvecklingsländerna. Men framför allt gäller kritiken att WTO inte bör starta förhandlingar inom de s.k. Singaporefrågorna – särskilt inte förhandlingar om ett nytt investeringsavtal.

Den koalition av starka u-länder, med bl.a. Brasilien, Argentina, Indien, Sydafrika och Kina, som bidrog till sammanbrottet i Cancún visar att EU bör ta u-ländernas krav på allvar om förhandlingarna skall kunna föras vidare.

Sveriges nya politik för global utveckling ställer också nya krav på utformandet av handelspolitiken. Sveriges arbete med att bekämpa fattigdom skall samordnas så att målet att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling gäller samtliga politikområden. Det betyder att det som förut var en huvuduppgift för politikområdet bistånd blir en huvuduppgift för alla politikområden.

Även handelspolitiken måste alltså utformas så att den bidrar till en global utveckling som uttraderar extrem fattigdom och hunger. Det gäller således också för handelspolitiken att den skall bidra till uppfyllandet av FN:s millennieutvecklingsmål som Sverige och de flesta andra länder har ställt sig bakom.

Därför räcker det inte att säga att handelsreglerna inte skall missgynna fattiga länder och folkgrupper. Handelsreglerna skall tvärtom gynna dessa län-

der, så att de får möjlighet att utforma en egen politik för att kunna ta sig ur sin fattigdom. De är rimligt att utvecklingsländerna kan behålla ett visst tullskydd mot industriländerna för att värna om en egen framväxande produktion, så länge de bedömer det nödvändigt.

Vidare räcker det inte att konstatera att u-länderna har fått ökad uppmärksamhet. Enligt Sveriges nya politik för global utveckling och uppfyllandet av FN:s millennieutvecklingsmål måste fattigdomsbekämpningen vara i fokus även för handelspolitikens utformning, åtminstone om det på allvar skall kunna påstås att denna runda skall vara en ”utvecklingsrunda”.

Även om WTO har höjd levnadsstandard, full sysselsättning och ökad produktion i samklang med naturen som viktiga mål, finns det i dag inte tillräckligt med instrument för att nå dessa mål. För att förhandlingsprocessen inte skall köra fast ännu en gång är det nödvändigt att förhandla i en lugnare takt, som tillåter alla länder att utvärdera hittillsvarande verksamhet som en grund för nya förslag.

Kommerslegium begränsade sin utredning om WTO-avtalens effekt på u-länderna till att bara se på effekterna på u-ländernas handel, inte på u-ländernas utveckling. Kritiken mot WTO:s regelverk blev därmed obesvarad.

Tillvaratagandet av u-ländernas intressen är centralt skriver utskottets majoritet, men påpekar samtidigt att det krävs en balanserad uppgörelse där alla WTO-medlemmar får sina intressen tillgodosedda. Min uppfattning är att u-länderna har rätt att få något utan att alltid ge något tillbaka. Annars kan inte klyftor minska och orättvisor rättas till.

Enligt min mening bör det vara en prioriterad uppgift för Sverige att arbeta för en ökad öppenhet, bl.a. genom en direkt dialog med frivilligorganisationer, såväl i syd som i nord. Öppenheten bör gälla regeringens agerande såväl mot riksdagen som mot EU men också i fråga om WTO:s möten och förhandlingar.

Det handelsrelaterade tekniska biståndet måste också utformas så att inte u-ländernas representanter utsätts för otillbörliga påtryckningar från företag och rika i-länder, vilket ökar risken för korruption. Erfarenheter från organisationer som analyserar WTO-systemet ur ett sydperspektiv, som t.ex. Focus on the Global South med representation i Genève och Third World Network, bör tas till vara.

När det gäller jordbruksområdet – ett område av särskilt stor betydelse för u-länderna – bör Sverige med större kraft fortsätta att verka för en snabb utfasning av exportsubventionerna, såväl inom som utanför EU-kretsen. De tullar som har behållits på ris, socker och bananer, de för u-länderna viktigaste exportprodukterna, bör tas bort omgående.

Handelsreglerna måste utformas så att fattiga länder och folkgrupper gynnas, att människors rätt till mat och vatten respekteras, att möjligheter för fattiga människor att försörja sig inte undermineras och att en ekologiskt hållbar utveckling blir möjlig att uppnå.

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts beträffande WTO-frågor. Därmed tillstyrks motionerna 2003/04:N320 (mp) och 2003/04:N340 (mp) i berörda delar. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

2. Vissa immaterialrättsliga frågor (punkt 3)

av Ingegerd Saarinen (mp) och Gunilla Wahlén (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:L284 yrkandena 1 och 7 och 2003/04:So313 yrkande 6.

Ställningstagande

Det s.k. TRIPs-avtalet innebär att utvecklingsländernas immaterialrättsliga lagstiftning på kort tid skall anpassas till i stort sett västerländsk standard. Många av de i dag utvecklade ekonomierna införde de regler som TRIPs föreskriver sent i sin utvecklingsprocess. De avsåg att låta nya teknologier överföras från utlandet för att stärka den inhemska framväxande industrin. Strikta patentregler som i TRIPs kan på så vis komma att motverka en utveckling av mer avancerade inhemska industrier i dagens utvecklingsländer.

Än allvarigare är det att TRIPs-avtalet i sin nuvarande utformning hotar livsmedelssäkerheten och tillgången på mediciner i fattiga länder. Den överenskommelse som nåddes hösten 2003 om undantag från TRIPs-reglerna för att möjliggöra fattiga länders tillgång på viktiga mediciner till rimliga priser anses av många som alltför snäv. Länder som inte själva har en läkemedelsindustri kan ges tvångslicenser för att importera billiga mediciner bara under mycket särskilda förhållanden. Detta kan allvarligt hota hälsan hos människor i fattiga länder och strider mot Sveriges målsättningar om en rättvis och hållbar utveckling där en förbättring av fattiga människors situation sätts i första rummet.

Huvuddelen av världens fattiga bor på landet och är beroende av det lokala jordbruket för att få mat för dagen. Småböndernas rättigheter att fritt använda delar av skörden till utsäde hotas genom att företag som tagit patent på växter kräver ersättning för nytt utsäde. De undantag som TRIPs tillåter är svåra att få och det alternativ som utpekats (ett avtal som upprättats inom International Union of the Protection of Plant Varieties, UPOV) är inte nog anpassat till de små jordbrukarnas förhållanden. Sverige bör verka för att WTO-avtalen uttryckligen slår fast utvecklingsländernas rätt att skydda sin inhemska produktion av baslivsmedel för att kunna garantera nationell livsmedelssäkerhet.

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts beträffande immaterialrätt. Därmed tillstyrks här behandlade yrkanden i motionerna 2003/04:So313 (v) och 2003/04:L284 (mp).

3. Avtal om handel med tjänster (punkt 4)

av Ingegerd Saarinen (mp) och Gunilla Wahlén (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:So645 yrkande 4 och 2003/04:N320 yrkandena 3–11.

Ställningstagande

I likhet med uppfattningen i motion 2003/04:N320 (mp) anser vi att tjänstehandelsavtalet är behäftat med så stora brister att det inte borde ha införts i sitt nuvarande skick. Det är ytterst oroande att avtalet vilar på en bred och tolkningsbar definition av begreppet tjänster, vilken gör att det kan bli nödvändigt att följa avtalets regelverk även när det gäller grundläggande tjänster som vattenförsörjning, sjukvård eller utbildning. Särskilt bör nämnas att privatiserad vattenförsörjning har lett till stora problem i fattiga länder.

För att GATS skall kunna fungera ur ett demokratiskt, socialt och miljömässigt hållbart perspektiv måste stora delar av avtalet omförhandlas. Särskilt vill vi markera att artikel XIX med den tvingande inriktningen mot ökad liberalisering måste tas bort. Artikel XXI måste ändras så att det blir enkelt och ekonomiskt riskfritt att göra begränsningar i tidigare åtaganden. Vidare får det inte finnas några begränsningar i medlemsländernas rätt till inhemsk reglering. För att det skall bli möjligt att skapa en opinion mot de nuvarande reglerna krävs dels att Sveriges regering verkar för en ökad öppenhet i förhandlingarna, dels att en pedagogisk, svenskspråkig version av bindningslistan utarbetas.

Vår ståndpunkt är att varje medlemsland självt måste kunna bestämma såväl innehåll och omfattning av de offentliga tjänsterna som de regler som gäller för tillhandahållandet av dem. I Sverige är en stor del av den offentliga verksamheten – med undantag av militär, polis och folkbokföringstjänster – delvis privatiserad och mer eller mindre konkurrensutsatt, vilket gör att den kan hamna inom GATS-avtalets ramar. Enligt vår uppfattning bör den offentliga sektorn över huvud taget inte omfattas av GATS.

Befintliga utvärderingar och analyser av GATS riktlinjer ur ett rättvise- och u-landsperspektiv med exempelvis konsekvensanalyser för befolkningen i fattiga länder med små ekonomier är otillfredsställande. Konsekvensanalyser ur ett kvinno- och barnperspektiv saknas helt. Biståndsfinansiering till resursvaga länder för forskning och metodutveckling för att ta fram relevant statistik kan vara en väg att öka kunskapen. För att uppnå rättvise- och hållbarhetsmålen i global handel är utvärderingar ur dessa perspektiv helt nödvändiga.

När det gäller alkoholrelaterade tjänster är vi positiva till att regeringen varit tydlig med att några åtaganden inte kommer att bli aktuella för Sveriges

del. Folkhälsosynpunkter väger enligt vår uppfattning mycket tungt och måste eftersträvas med de politiska instrument som finns tillgängliga. Ur folkhälsosynpunkt gäller målet att få till stånd ett minskat bruk av alkohol. Men det kan då inte heller accepteras att Sverige reservationslöst godtar EU:s krav på alkoholförsäljning i andra WTO-länder som vill begränsa marknadstillträdet för utländska aktörer. Att så är fallet framgår av de dokument som Utrikesdepartementet lämnat till de organisationer som deltar i referensgruppen för WTO-frågor.

Riksdagen bör ställa sig bakom vad som här har anförts om avtal om handel med tjänster. Därmed tillstyrks motionerna 2003/04:So645 (s, fp, kd, v, c, mp) och 2003/04:N320 (mp) i tillämpliga delar.

4. Handel, miljö och sociala frågor (punkt 5)

av Ingegerd Saarinen (mp) och Gunilla Wahlén (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:U253 yrkande 1, 2003/04:N234 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N334 yrkandena 1 och 3, 2003/04: N340 yrkandena 10 och 11 och 2003/04:N414 yrkande 22 och avslår motionerna 2003/04:K416 yrkande 34, 2003/04:U254 yrkande 18, 2003/04:U351 yrkande 6, 2003/04:U352 yrkande 9 och 2003/04:MJ474 yrkande 2.

Ställningstagande

De nuvarande internationella handelsavtalen återspeglar främst den utvecklade världens prioriteringar och är inriktade på ekonomisk tillväxt. Problematiken att vissa länder kan försöka vinna konkurrensfördelar genom att ha en obefintlig eller dålig lagstiftning för miljöskydd och arbetarskydd har inte uppmärksamats tillräckligt. Inte minst kan svaga statsbildningar och utvecklade demokratier släppa fram ett brutalt utnyttjande av människor och miljö. Barnarbete, extremt låga löner, förbud mot facklig organisering m.m. är inte ovanliga företeelser. I många länder är det svårt att hålla transnationella företag ansvariga för brott beroende på begränsningar i lagstiftningen, brist på finansiella resurser att driva rättsprocesser m.m. Det finns således mycket starka skäl att införa sociala och miljömässiga minimikrav.

De nya frivilliga initiativen som exempelvis OECD:s riktlinjer, FN:s Global compact eller det svenska Globalt ansvar är inte tillräckliga för att komma till rätta med oansvariga företag. Därför anser vi att behovet av internationellt bindande regler för transnationella företag är oavvisligt. Det är rimligt att införa en uppförandekod som ger bestämda riktlinjer när det gäller miljöhänsyn, respekt för mänskliga rättigheter m.m. för företags verksamhet. Förslaget om en sådan uppförandekod bör även drivas i internationella sammanhang, exempelvis inom WTO och FN.

ILO:s konventioner om arbetsvillkor måste få en starkare ställning inom världshandelssystemet. Sverige bör inom EU:s ram stödja den ovan nämnda utvecklingen i riktning mot ett ökat samarbete mellan bl.a. WTO och ILO.

Vidare måste FN:s regler på miljöområdet vara överordnade WTO:s regler.

Riksdagen bör genom ett uttalande ställa sig bakom vad vi har anfört rörande handel, miljö och sociala frågor. Därmed tillstyrks motionerna 2003/04:U253 (v), 2003/04:N234 (v), 2003/04:N334 (mp), 2003/04:N340 (mp) och 2003/04:N414 (mp) i här behandlade delar. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

5. Handel, miljö och sociala frågor (punkt 5)

av Lars Lindén (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 5. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:K416 yrkande 34, 2003/04:U254 yrkande 18, 2003/04:U351 yrkande 6 och 2003/04:U352 yrkande 9 och avslår motionerna 2003/04:U253 yrkande 1, 2003/04:MJ474 yrkande 2, 2003/04:N234 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N334 yrkandena 1 och 3, 2003/04:N340 yrkandena 10 och 11 och 2003/04:N414 yrkande 22.

Ställningstagande

Jag är medveten om att frågan om handel och miljö m.m. är känslig i förhållandet mellan industriländer och utvecklingsländer och att det föreligger svårigheter att hitta en balanserad lösning. Många utvecklingsländer ser de krav som reses från industriländernas sida beträffande mänskliga rättigheter som svepskäl för fortsatt protektionism från industriländerna gentemot utvecklingsländerna. Om mänskliga rättigheter skall ingå i WTO:s agenda måste det finnas tydliga regler som inte lämnar utrymme för missbruk.

Enbart WTO kan inte skapa tillräckliga förutsättningar för mänskliga rättigheter, rättvisa och social utveckling i enskilda länder. Dessa förutsättningar måste i första hand åstadkommas nationellt. WTO och frihandel med stabila och rättvisa spelregler är däremot betydelsefulla medel för att uppnå de bredare utvecklingsmålen. Förhandlingarna i WTO innebär också en möjlighet att utveckla ett brett regelverk som svarar mot de nya krav som globaliseringen ställer. Inriktningen bör vara att WTO-förhandlingarna skall bidra till en hållbar ekonomisk, social och ekologisk utveckling för jordens alla länder och att detta perspektiv skall integreras i handelspolitiken.

FN:s Global compact och OECD:s riktlinjer för multinationella företag är av stor vikt för att fästa uppmärksamheten på problemen i skärningspunkten mellan handel och miljö respektive mänskliga rättigheter. Förhoppningen är att allt fler företag skall ansluta sig till Global compact och utarbeta egna

planer för att uppfylla målen. Samtidigt bör det undersökas hur efterlevnaden skall kunna kontrolleras. Regeringen bör enligt min mening verka för en fortsatt satsning på företagens sociala ansvar. Korruption och fusk måste bekämpas. Det behövs, anser jag, gemensamma riktlinjer inom EU för hur s.k. etiska koder i näringslivet skall fungera och kontrolleras. Det sagda innebär dock inte att frivillighet kan ersätta väl fungerande lagar och regler.

Konsumenterna har också ett ansvar att granska företagen och genom sina inköp styra företagen i önskad riktning. Riksdagens budgetbeslut att fr.o.m. år 2004 ge ekonomiskt stöd till organisationen Rättvisemärkt i Sverige kommer att öka förutsättningarna för att fler konsumenter förstår betydelsen av att välja de varor i handeln som är rättvisemärkta. Varje dag kan konsumenten i affären påverka världshandeln i positiv riktning genom att köpa de rättvisemärkta varorna. Konsumenterna vet var varorna har producerats och hur: utan barnarbete, med bra arbetsmiljö, med bra betalning till producenterna och med skäliga löner till de anställda, vilka också har rätt att organisera sig fackligt.

Även när det gäller frågan om effektiv ägarstyrning av företag är det väsentligt att få till stånd en europeisk dialog. Inte minst gäller detta institutionella ägare som exempelvis pensionsfonder. Det är glädjande att EU har tagit initiativ på detta område.

ILO:s konventioner om arbetsvillkor måste få en starkare ställning inom världshandelssystemet. Sverige bör inom EU:s ram stödja den ovan nämnda utvecklingen i riktning mot ett ökat samarbete mellan bl.a. WTO och ILO.

Marknadsekonomi och öppenhet hänger ihop med mänskliga rättigheter. Globaliseringen rymmer därför stora möjligheter till ökad respekt för mänskliga rättigheter. I dessa frågor delar jag de uppfattningar som framförs i motionerna 2003/04:K416 (kd), 2003/04:U254 (kd), 2003/04:U351 (kd) och 2003/04:U352 (kd). Dessa motioner tillstyrks i här behandlade delar. Övriga motionsyrkanden avstyrks.

6. Vissa EU-frågor (punkt 6)

av Eva Flyborg (fp), Ulla Löfgren (m), Åsa Torstensson (c), Anne-Marie Pålsson (m), Nyamko Sabuni (fp) och Lars Lindén (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 6 borde ha följande lydelse:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 6. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:K416 yrkandena 30 och 31 och 2003/04:K419 yrkande 10.

Ställningstagande

Enligt vår uppfattning är den inre marknaden grunden för samarbetet inom EU. För att förverkliga Lissabonstrategin bör den inre marknaden ytterligare effektiviseras genom en stark konkurrensmyndighet och domstol samt genom

tydliga regler för rörlighet för personer, tjänster, varor och kapital. Enligt vår uppfattning, vilken sammanfaller med uppfattningen i motion 2003/04:K419 (fp), är inte detaljerad lagstiftning rätt väg att gå för att uppnå en effektivisering, utan det bör ske genom regelbundna uppföljningar med mätbara kriterier. Inte minst inom EU är det väsentligt att Sverige förespråkar en linje som innebär ytterligare avregleringar, vilket kommer att gynna såväl utvecklingsländernas export till den europeiska marknaden som konsumenterna i Europa. Enligt vår mening bör Sverige verka för ökad öppenhet och transparens inom EU. I likhet med uppfattningen i motion 2003/04:K416 (kd) anser vi att det är ett viktigt mål att integrera tjänstemarknaderna inom EU. Alla hinder för konkurrens inom marknader som transporter, turism och byggande måste undanröjas. En fortsatt avreglering av energi- och transportmarknader ger spridningseffekter i hela ekonomin. För att tillgången på riskkapital skall öka är det också viktigt att marknaden för de finansiella tjänsterna fungerar bättre.

Arbetet på att utvidga och avreglera den inre marknaden måste accelereras i syfte att bygga ett ekonomiskt uthålligt och välmående samhälle.

Riksdagen bör genom ett uttalande ställa sig bakom vad vi här har anfört. Därmed blir de två nämnda motionerna tillgodosedda i berörda delar och tillstyrks.

7. Exportkreditfrågor (punkt 8)

av Ingegerd Saarinen (mp), Åsa Torstensson (c), Lars Lindén (kd) och Gunilla Wahlén (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 7. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2003/04:U254 yrkande 20, 2003/04:MJ400 yrkande 26, 2003/04:N272, 2003/04:N331 yrkandena 1–3, 5 och 6 och 2003/04:N334 yrkande 4.

Ställningstagande

Vi anser att många länder i väst bidrar till en ohållbar utveckling i u-länderna genom att de nationella exportkreditnämnderna ger finansiellt stöd till miljöskadliga investeringar i utvecklingsländer. När svenska entreprenörer är verksamma utomlands är det inte ovanligt att projektens finansiering stöds av statliga exportgarantier och exportkrediter. Projekt som innebär negativ miljöpåverkan kan därigenom få stöd via skattsedeln.

EKN:s nya miljöpolicy är inte heltäckande och det är också EKN själv som avgör om ett projekt skall få medel beviljade. I likhet med vad som anförs i motionerna 2003/04:U254 (kd), 2003/04:MJ400 (kd), 2003/04:N272 (kd) och 2003/04:N331 (mp) anser vi att en obligatorisk miljöprövning skall föregå alla beslut om statliga exportkrediter. Tydliga riktlinjer bör utarbetas

för vilka negativa miljöeffekter som inte kan accepteras. Regeringen bör ta initiativ till ändrade regler för EKN i enlighet med vad som anförts här.

Vi ansluter oss vidare till den uppfattning som kommer till uttryck i motion 2003/04:N334 (mp) om att Sverige bör förändra reglerna så att offentlig kredit- och garantigivning enbart kan ges till företag som följer grundläggande regler för arbetsrätt och miljö samt i fråga om mänskliga rättigheter. Sverige bör enligt vår mening kunna vara ett föregångsland i denna fråga.

Informationen och öppenheten från EKN:s sida bör fortsätta att utvecklas enligt vår uppfattning. Vi noterar vidare att EKN har en policy att ta hänsyn till de skuldyngda minst utvecklade ländernas situation, men vi anser att denna punkt bör ses över ytterligare.

Regeringen bör ta initiativ till ändrade regler för EKN i enlighet med vad som anförts.

Därmed tillstyrks de här behandlade motionerna i berörda delar.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden

2003/04:K416 av Alf Svensson m.fl. (kd):

30. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att bättre integrera tjänstemarknaden inom EU.
31. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att avreglera energi- och transportmarknaden inom EU.
34. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att etablera gemensamma riktlinjer för etiska koder i näringslivet.

2003/04:K419 av Lars Leijonborg m.fl. (fp):

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om åtgärder för att stärka den inre marknaden.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om världshandeln och åtgärder för att liberalisera och avreglera den gemensamma handels- och jordbrukspolitik.

2003/04:L284 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ge sjukdomsdrabbade fattiga stater möjligheter att importera tvångslicenstillverkade läkemedel utan att behöva tillfråga andra staters regeringar eller WTO:s organisation.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att integrera ett utvecklingsperspektiv i WTO:s avtalsarbete.

2003/04:L353 av Inger René m.fl. (m):

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om frihandel.

2003/04:U253 av Sven-Erik Sjöstrand m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av bindande regelverk för transnationella företag.

2003/04:U254 av Rosita Runegrund m.fl. (kd):

18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att handel med varor som har framställts i enlighet med kraven om en hållbar utveckling skall främjas.

20. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att verka för att bindande gemensamma miljöregler antas för EU-ländernas exportkreditnämnder.

2003/04:U351 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tar initiativ till en modernare tvistlösningsmekanism inom WTO där möjligheten till förhandlingsprövningar av ärenden kan utvecklas för att nå ökad dynamik och mindre konfrontation mellan parter.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen skall ta initiativ till arbetsformer för ökad öppenhet inom WTO samt att organisationen initierar en dialog med parlamentarikerna och det övriga civila samhället.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige måste vidareutveckla samarbetet med svenskt näringsliv kring etiska uppförandekoder, så att de samordnas och kontrolleras på ett fullgott sätt.

2003/04:U352 av Holger Gustafsson m.fl. (kd):

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en WTO-agenda som tar hänsyn till mänskliga rättigheter i världshandelssystemets funktion och utveckling.

2003/04:So313 av Gunilla Wahlén m.fl. (v):

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om Sveriges agerande i WTO avseende läkemedel.

2003/04:So645 av Agneta Lundberg m.fl. (s, fp, kd, v, c, mp):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om WTO- och GATS-förhandlingarna.

2003/04:MJ400 av Alf Svensson m.fl. (kd):

26. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att obligatorisk miljöprövning skall föregå alla beslut om statliga exportkrediter.

2003/04:MJ474 av Maud Olofsson m.fl. (c):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tillsammans med svenska miljöteknikföretag behöver lägga fast en strategi för ökad miljöteknikexport.

2003/04:N234 av Lars Ohly m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att Sverige bör införa en uppförandekod för svenska företags verksamhet och uppträdande

i utvecklingsländer när det gäller miljöhänsyn och respekten för mänskliga rättigheter.

- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att Sverige inom EU bör arbeta för en uppförandekod för företagen i EU-ländernas verksamhet och uppträdande i utvecklingsländer när det gäller miljöhänsyn och respekten för mänskliga rättigheter.

2003/04:N272 av Ingemar Vänerlov (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om införande av en obligatorisk miljöprövning vid alla beslut om statliga exportkrediter och exportgarantier.

2003/04:N285 av Per Bill och Gunnar Axén (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av ytterligare åtgärder för att påskynda avskaffandet av EU:s förbud mot försäljning av snus.

2003/04:N320 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att verka för ökad öppenhet och offentlighet i förhandlingarna.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringens skrivelser och dess EU-positioner bör delges riksdagen inför WTO:s ministerrådsmöten.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att en pedagogiskt utformad version av bindningslistan på svenska bör utarbetas och delges riksdagen och allmänheten.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att verka för att ändra skrivningarna i artikel XIX om liberaliseringar enligt vad som i motionen anförs.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening att verka för att ändra skrivningarna i artikel XXI om ändring av ekonomiska risker enligt vad som i motionen anförs.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att WTO:s tvistlösningspanel inte skall kunna avgöra frågor som berör den offentliga sektorns uppgifter.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att GATS-avtalet måste ändras så att det entydigt framgår att varje medlemsland själv bestämmer innehåll och omfattningen av sin offentliga sektor.
- Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att medborgarnas tillgång till vissa grundläggande rättigheter

och nyttigheter över huvud taget inte skall regleras genom GATS. Detta gäller t.ex. hälsovård, grundläggande utbildning och vattenförsörjning.

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att artikel (I:3c) bör strykas, som säger att GATS gäller offentliga tjänster när dessa tillhandahålls i konkurrens med andra eller på kommersiell basis.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om det nödvändiga i att skriva om artikel VI så att ingen WTO-medlem begränsas i sin rätt att införa lagar och andra regler som tillvaratar sådana intressen som social rättvisa, jämställdhet, människors och djurs liv och hälsa samt skyddet av natur och miljö.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att WTO:s tjänstehandelsråd i enlighet med avtalet bör göra en samlad utvärdering av de sociala, miljömässiga och ekonomiska verkningarna i GATS-avtalet.

2003/04:N331 av Lotta N Hedström m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att krav skall ställas på EKN om ökad öppenhet, om än med hänsyn tagen till rena affärshemligheter.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att EKN skall miljögranska samtliga projekt samt utarbeta riktlinjer för vilka negativa miljöeffekter som inte kan accepteras och därmed skall diskvalificera ett projekt för kreditgivning.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att EKN skall se över sin kreditgivning så att inte denna leder till att fattiga länder hamnar i skuldfällor.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att EKN skall utarbeta en policy för hur man skall undvika att exportkrediter lämnas till etiskt tvivelaktiga projekt enligt vad som anförs om mänskliga rättigheter i motionen.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige aktivt inom OECD verkar för bättre miljö- och etikhänsyn vid exportkreditgivning.

2003/04:N334 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av bindande regelverk för transnationella företag.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning av hur ett globalt och nationellt bindande regelverk för transnationella företag skall utformas.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en utredning av på vilket sätt Exportkreditnämndens och Svensk

Exportkredits kredit- och garantigivning skulle kunna användas som ett verktyg för att förmå svenska företag att leva upp till, och ge förslag på vidareutveckling av, uppförandekoder, som exempelvis Swedish Social Compact.

2003/04:N340 av Lotta N Hedström och Ingegerd Saarinen (mp):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att verka för ökad öppenhet i förhandlingarna.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringens skrivelser bör delges riksdagen inför WTO:s ministerrådsmöten.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör verka för en väsentligt lugnare takt i förhandlingarna och inte tillföra nya underavtal.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att förhandlingsprocessen i WTO skall präglas av öppna möten, mer tid och bättre öppenhet gällande vem som ligger bakom de förslag man förhandlar om.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att öka offentligheten inom WTO:s tvistlösningspanel.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att minska sekretessen i den svenska regeringens arbete kring WTO.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att WTO skall offentliggöra mer av innehållet i de förhandlingar som i dag sker i slutna rum.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa strikta regler för att begränsa lobbyorganisationers inflytande över WTO-processen.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att WTO skall respektera ILO-konventionerna.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att WTO upprättar sociala och miljömässiga klausuler som världens företag skall förbinda sig att följa.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen bör verka för att tidigare avtal utvärderas, främst Uruguayrundan, innan några nya förhandlingar påtvingas WTO:s medlemmar.
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att exportsubventionerna avskaffas.

2003/04:N414 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

22. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lagligt bindande uppförandekoder.